

Com a casa enlloc?
Com era l'habitatge de la Josefa?
Una proposta de situació d'aprenentatge
per abordar el fenomen migratori
des de la història urbana a quart d'ESO

Helena Martín-Nieva

**Treball Final de Màster en Formació del Professorat de Secundària Obligatoria
i Batxillerat, Formació Professional i Ensenyament d'Idiomes**

Universitat de Barcelona

Especialitat en: Geografia i Història

Tutoria: Dra. Concha Fuentes Moreno

Curs: 2024-2025

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

RESUM

Les migracions del món industrial i el creixement exponencial de les ciutats receptores és un problema històric prou consolidat als currículums de les Ciències Socials de 4rt d'ESO. La situació d'aprenentatge assaja d'interpretar el passat, en els difícils anys 20 del segle XX en el barri obrer de Collblanc-La Torrassa, i el present, en el context de la Catalunya dels vuit milions, amb els instruments de la història. El treball empra la geografia, la història urbana i la descripció detallada de l'habitatge obrer per comprendre la complexitat del fenomen migratori a les segones perifèries i es posa en pràctica des de l'Aprenentatge Basat en Projectes, complementat pels itineraris didàctics. El producte final seran diverses maquetes de les cases del barri fabricades a partir dels plànols originals, que permeten discutir les seves condicions d'habitabilitat, ahir i avui. Si bé la situació d'aprenentatge projectada només s'ha pogut aplicar parcialment a l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat, s'ha posat de manifest l'impacte positiu que ha creat sobre l'alumnat de l'aula d'acollida, ja que es tracta d'un barri que ha rebut un gran nombre de famílies de la darrera migració globalitzada.

Paraules clau

Història social, Història urbana, Segones perifèries, Migracions, Habitatge obrer

ABSTRACT

Migration in the industrial world and the exponential growth of receiving cities is a historical problem that is well consolidated in social science syllabuses of the 4th grade of compulsory secondary education (ESO). The learning situation applies the tools of history to interpret the past during the difficult years of the 1920s in the working-class neighbourhood of Collblanc-La Torrassa, and the present in the context of Catalonia today with its eight million inhabitants. The work uses geography, urban history and a detailed description of working-class housing to understand the complexity of the migration phenomenon in the outer suburbs. It is carried out through project-based learning, complemented by teaching itineraries. The final output will be several models of houses in the neighbourhood made from the original drawings, which facilitates a discussion of their conditions of habitability, then and now. Although the planned learning situation has only been implemented partially at the IES Jaume Botey secondary school in Hospitalet de Llobregat, it has clearly had a positive impact on students in the reception classroom, as the neighbourhood has received a large number of families in the latest global migration.

Keywords

Social History, Urban History, Outer suburbs, Migration, Working-class housing

A Josefa Muñoz Zamora i a totes les persones migrades que, com els meus pares, transformen contínuament el món, sovint sense adonar-se'n. A la professora Concha Fuentes, la meva directora de TFM, pel seu suport en l'elaboració d'aquest treball i per la seva excel·lència acadèmica, que ens demostra, a tot l'alumnat migrant de segona generació, que els nostres anhels de superació intel·lectual també poden fer-se realitat.

TAULA DE CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1 Modalitat	5
1.2 Presentació personal i interessos que motiven el plantejament de la proposta	5
2. MARC TEÒRIC	7
2.1 Viure a Collblanc-La Torrassa en el període 1920-1930: Estat de la qüestió	7
2.1.1 Primer de tot, un gran impacte demogràfic	7
2.1.2 En segon lloc, un xoc cultural, que fou també polític	7
2.1.3 La geografia importa: Collblanc-La Torrassa entès com a segona perifèria	7
2.1.4 I, finalment, allotjar les masses com a problema	8
2.2 Didàctica de les ciències socials: Migracions, paisatge urbà i identitat social	8
2.2.1 Didàctica de la història	9
2.2.2 Didàctica de la geografia	12
2.2.3 Didàctica de les qüestions socialment rellevants	13
2.3 Sobre els mètodes didàctics que s'empraran	14
2.3.1 Mètodes actius d'aprenentatge	14
2.3.2 Aprenentatge Basat en Projectes (ABP)	14
2.3.3 Itineraris didàctics	15
3. PROPOSTA D'INNOVACIÓ	16
3.1 Descripció general	16
3.1.1 Metodologia i col·laboració amb d'altres assignatures	16
3.1.2 Context	16
3.1.3 Repte	17
3.1.4 Producte final	17
3.1.5 Estructura interna de les sessions	17
3.2 Competències específiques	17
3.3 Tractament de les competències transversals	18
3.4 Objectius d'aprenentatge i criteris d'avaluació	19
3.5 Sabers	20
3.6 Desenvolupament de la situació d'aprenentatge	21
3.6.1 Agrupaments	21
3.6.2 Materials	21
3.6.3 Tipus d'activitats	22
3.7 Activitats d'aprenentatge i d'avaluació: descripció detallada	22
3.7.1 Sessió 1 : Com a casa enlloc? Com era l'habitatge de la Josefa?	22
3.7.2 Sessió 2 : Perspectiva històrica per comprendre la Josefa	24
3.7.3 Sessió 3 : Visitarem l'edifici que hem heretat molt aviat!	25
3.7.4 Sessió 4 : Sortim de l'aula! Ruta per Collblanc-La-Torrassa.	27
3.7.5 Sessió 5 : Què hem après de la nostra nova casa i de la Josefa?	28
3.7.6 Sessió 6 : Tracem l'eix cronològic de la Josefa	29

3.7.7 Sessió 7 : Mans a l'obra!!!	30
3.7.8 Sessió 8 : Llegir entre línies: llegim els plànols!	31
3.7.9 Sessió 9 : Posem la maqueta en solfa	32
3.7.10 Sessió 10 : Acabem la maqueta, i no em vinguis amb romanços	33
3.7.11 Sessió 11 : Fotografia amb anarquia	34
3.7.12 Sessió 12 : Josefa, a festes em convides!	35
3.7.13 Sessió 13 : Com a casa enlloc, festa de celebració!	36
3.8 Breu descripció de com s'aborden els vectors en aquesta situació d'aprenentatge	37
3.9 Mesures i suports universals	37
4. RESULTATS D'APLICACIÓ	38
4.1 Descripció de l'aplicació d'una versió reduïda a l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet	38
4.1.1 Limitacions de la posada en pràctica	38
4.1.2 Sessió aula d'acollida 1 : Conèixer els barris de l'Hospitalet	38
4.1.3 Sessió aula d'acollida 2 : El boom constructiu de Collblanc-La Torrassa	39
4.1.4 Sessió aula d'acollida 3 : Migracions dels anys 20 cap a l'Hospitalet	39
4.1.5 Sessió aula d'acollida 4 : Com era l'habitatge de la Josefa?	40
4.1.6 Sessió aula d'acollida 5 : Una maqueta per veure si ens caben els mobles	41
4.2 Breu avaluació d'uns resultats agafats en pines	42
4.2.1 Sessió aula d'acollida 1 : Qüestionari de rebuda	42
4.2.2 Sessió aula d'acollida 2 : El patrimoni arquitectònic canònic de l'Hospitalet	42
4.2.3 Sessió aula d'acollida 3 : Algunes dades sobre migracions a Collblanc	42
4.2.4 Sessió aula d'acollida 4 : Reflexionar sobre la habitabilitat de les cases	42
4.2.5 Sessió aula d'acollida 5 : Recapitulació final	42
5. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ	43
REFERÈNCIES	44
ANNEXOS	51
ANNEX 1 : Qüestionaris utilitzats a l'aula d'acollida amb respostes	51

1. INTRODUCCIÓ

1.1 Modalitat

El present treball s'emmarca dins la Modalitat A. Es tracta d'un projecte d'innovació didàctica a l'aula que proposa i detalla una situació d'aprenentatge per a 4rt curs de l'ESO, tot ajustant-se a les directrius de la normativa actual, LOMLOE. Malauradament, al centre de pràctiques no s'ha pogut aplicar íntegrament la proposta recollida aquí; tanmateix, sí se n'ha dut a terme un estudi avaluatiu parcial, que s'inclou a l'apartat de resultats.

1.2 Presentació personal i interessos que motiven el plantejament de la proposta

Soc filla de l'Hospitalet de Llobregat, vaig néixer al 1978. La meua mare, originària de Terol, va traslladar-se a Barcelona amb vint anys. El meu pare és nascut a l'Hospitalet, però només per casualitat, ja que els seus pares, tots dos de Fondón, un petit poble d'Almeria, acabaven d'arribar a Barcelona amb la intenció d'embarcar-se cap a l'Argentina, a la recerca de feina, quan la meua àvia va anar de part. Era l'any 1951. Els meus avis no viatjaven pas sols, portaven amb ells als seus sis fills, i tots es frisaven perquè arribés al món qui seria el petit de la casa: el meu pare, l'únic membre de la família que va néixer català. Així, els Martín-López es van establir feliçment a l'Hospitalet de Llobregat i els seus fills, nets i besnets hem continuat vivint a Catalunya.

Soc del barri de Santa Eulàlia, a l'Hospitalet, on vaig estudiar primària i secundària a centres de titularitat pública i he escollit fer les pràctiques del màster a l'Institut Jaume Bofill, que pertany al meu entorn més proper. Es tracta d'un centre de màxima complexitat que acull els fills i filles de la migració més recent, que prové dels cinc continents, especialment de països llatinoamericans, com Colòmbia i de la zona del Magrib, com Marroc. L'alumnat del centre s'allotja als barris de Collblanc-La Torrassa, Sant Josep i Santa Eulàlia.

El moment actual que ens ha tocat viure és d'una polarització política electrizant, on les idees d'extrema dreta guanyen adeptes globalment, colpegen amb força casa nostra i conquereixen el vot a les barriades treballadores més humils de la meua ciutat. El discurs de l'odi i de la por s'estén com una taca d'oli i s'escolta a peu de carrer. Paradoxalment, la immensa majoria dels qui detesten als nous migrants són persones que van migrar de diferents punts d'Espanya per instal·lar-se a l'Hospitalet durant els anys del franquisme, com els meus avis. Potser cal fer memòria?

Per tot això, considero imprescindible recordar que l'Hospitalet de Llobregat és el producte de tres moviments migratoris i abordar aquest fenomen urgentment des del rigor històric. Així, proposo una situació d'aprenentatge que mostri diversos aspectes de l'assentament de la primera gran arribada de persones migrades al barri de Collblanc-La Torrassa, que va tenir lloc, justament fa un segle, coincidint amb l'esclat de la Primera Guerra Mundial fins al cop d'estat del general Franco. El barri de Collblanc-La Torrassa va passar de tenir una població de 1.104 persones el 1910 a 21.185 el 1930: tot un barri dormitori de la nit al dia! De fet, l'aspecte actual d'aquest sector urbà es configurarà arran de l'establiment multitudinari de famílies provinents del sud d'Espanya, concretament d'Almeria i Múrcia. Avui, als habitatges que es van construir per aquells nouvinguts hi viuen majoritàriament les noves persones migrants d'arreu del món, precisament l'alumnat del meu centre de pràctiques.

Així va ser com, a partir del 1914, els camps de secà de Collblanc es van començar a urbanitzar des de les lògiques de l'especulació immobiliària; d'aquesta manera, el capital sempre va anar per davant de la capacitat planificadora de l'Ajuntament. Precisament, la riquesa de tipus de solucions per a facilitar habitatge a baix preu, molts dels quals hauríem de qualificar com infrahabitatge, és un dels aspectes forts que es treballaran en la situació d'aprenentatge. Penso que l'estudi d'aquests aspectes de la història urbana de Collblanc-La Torrassa permet connectar els anys vint i trenta del segle XX amb el gran problema de l'habitatge actual: com dèiem abans, cal insistir en el fet que bona part dels habitatges que s'estudiaran encara són dempeus i han esdevingut la llar dels nouvinguts.

Soc arquitecta i musicòloga. La meva formació doble ha avançat en paral·lel i m'he dedicat al conreu de la història de l'arquitectura i de la música. Mentre estudiava la Llicenciatura en Ciències i Història de la Música, vaig aprofitar per cursar tot el gruix de les assignatures d'Història contemporània dels estudis d'Història i m'he orientat cap a la recerca històrica del segle XX a Catalunya. Aquesta formació, juntament amb el coneixement de la ciutat on sempre he viscut, em permet d'explorar una sèrie de fonts primàries on es combinin a diferents escales: una de més àmplia i global (Europa, Espanya i Catalunya), al costat d'una local (Barcelona i, especialment, l'Hospitalet), que fins i tot atrapi el detall de l'habitatge, la minúcia de les cambres de la llar, així com la remor sonora popular que exhalava la ràdio de la cuina.

L'any 2002, mentre estudiava arquitectura, vaig tenir l'oportunitat de treballar en profunditat amb el fons documental de projectes d'habitatge d'aquella època a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet de Llobregat i, penso, que el TFM pot ser una aportació valuosa del treball històric amb fonts primàries que, a la vegada, siguin integrades en la vida quotidiana d'avui dia. Concretament, vaig aprofundir en la producció de l'arquitecte Ramon Puig i Gairalt (1886-1937), qui va projectar la immensa majoria dels nous habitatges del barri Collblanc-La Torrassa, amb plànols originals que es conserven en bon estat i que son de lectura senzilla per l'alumnat de secundària. Aquesta documentació és un dels pilars fonamentals de la situació d'aprenentatge que defenso.

El Màster en Formació del Professorat m'ha convidat a reflexionar sobre el protagonisme de la història en l'ensenyament secundari i, més concretament, he descobert el rol que pot jugar la història urbana per connectar el present amb el passat proper de les ciutats on viu l'alumnat. Aquesta connexió pot esdevenir especialment emotiva pels nois i noies d'orígens diversos, tal i com ho va ser pels meus pares i avis. Alhora, abordar el fenomen migratori de caràcter local, tot relacionant-lo amb la seva vessant global, sempre des del rigor històric, és imprescindible per a l'estudiantat autòcton, que s'exposa als discursos d'odi des d'una edat primerenca mitjançant les xarxes socials. La situació d'aprenentatge que es proposa té com a objectiu viatjar cent anys enrere, sense moure'ns del lloc, per visitar la casa de la Josefa que, com tantes persones avui, va arribar al barri a la recerca d'un futur millor i, potser sense sospitar-ho, va contribuir a transformar la ciutat.

2. MARC TEÒRIC

La situació d'aprenentatge que es proposa, la de treballar el canvi urbà del barri de Collblanc-La Torrassa al fil de les migracions entre 1920 i 1930, s'emmarca de manera general en la didàctica de les Ciències Socials amb tota la seva complexitat. Per això, primer oferim un estat de la qüestió geogràfica i històrica del procés de transformació per, a continuació, desenvolupar el marc teòric aplicable des de la didàctica de les ciències socials i, per finalitzar, argumentar els mètodes didàctics que es proposen.

2.1 Viure a Collblanc-La Torrassa en el període 1920-1930: Estat de la qüestió

La història local de l'Hospitalet de Llobregat ha estat renovada, des de 1984, pel grup d'investigadors i investigadores aglutinats al voltant del Centre d'Estudis de l'Hospitalet. Es tracta d'una associació creada "amb la finalitat de treballar per la identitat de l'Hospitalet i posar en valor la pertinença a la ciutat, fomentant el coneixement per la seva història política, econòmica, demogràfica, social i cultural" (*Qui som*, 2025). La seva revista, *Quaderns d'Estudi*, ha acollit les recerques de diverses generacions d'historiadors i historiadores, de geògrafs i geògrafes. Pel que fa a la història contemporània ha estat destacada la tasca dels historiadors Joan Camós (n. 1949) (Camós, 1997a, 1997b) i Carles Santacana (n. 1961) (Santacana 1997). Tanmateix, la història i la geografia local de l'Hospitalet de Llobregat sempre ha caminat coixa si no es tenien en compte les dinàmiques de transformació de la seva germana gran, la ciutat de Barcelona. Intentarem, ara, encaixar aquestes peces d'escales diferents.

2.1.1 Primer de tot, un gran impacte demogràfic

Devem al geògraf Joaquín Recaño, el treball exhaustiu amb els padrons municipals que va permetre quantificar i espacialitzar les dades migratòries del període que ens interessa (Recaño, 1995, 1996, Aracil et al., 1996). També hi treballà la demògrafa històrica Socorro Sancho Valverde (Sancho & Ros, 1996). Cal tenir en compte que la memòria dels veïns i veïnes de l'Hospitalet té present la gran arribada de nouvinguts entre els anys 50 i 60 del segle XX, però té parcialment oblidada l'arribada de migrants durant els anys 20. Però fou, precisament, en aquestes recerques dels anys 90 on es veié clarament el creixement accelerat de l'arribada de nouvinguts a l'Hospitalet. Al barri Collblanc-La Torrassa es passà de 3.810 habitants el 1920 a 21.185 el 1930, és a dir, es va multiplicar per 5,5 la seva població (Camós, 1997a, p. 144), en un municipi que no estava preparat per al canvi d'escala (estructura administrativa, infraestructura de serveis d'enllumenat, escombraries, clavegueram, aigua potable...).

2.1.2 En segon lloc, un xoc cultural, que fou també polític

Per primera vegada a l'Hospitalet, el gruix de nouvinguts no venia d'altres comarques catalanes, si exceptuem l'arribada de valencians i d'alguns aragonesos de la Franja. El gruix de la migració dels anys 20 provenia de les províncies castellanoparlants de Múrcia i Almeria, fet que augmentava la seva consciència d'alteritat (Iglésias, 2010). Bona part no migraven del camp, sinó de les mines de Mazarrón, que passaven per un mal moment. Es tractava de treballadors i les seves famílies, molt poc alfabetitzats, i d'ideari anarquista. El barri Collblanc-La Torrassa fou anomenat la "Murcia chica" i es despertà el sentiment xenòfob de la població assentada, tal com ha mostrat Joan Camós (Camós, 1986, 2009). Un estudi detallat de les famílies de Mazarrón arribades a Collblanc-La Torrassa l'han fet la sociòloga Cristina López Villanueva (n. 1974) i l'enginyer agrònom Joaquín Ruiz García (n. 1967) (Ruiz García & López Villanueva, 2017a, 2017b). Del seu treball hem pres el nom de la nostra protagonista, la Josefa, la Josefa Muñoz Zamora, que el 1924 vivia al carrer Mas, 105 (Ruiz García & López Villanueva, 2017b, p. 80).

2.1.3 La geografia importa: Collblanc-La Torrassa entès com a segona perifèria

Recordem que mig Hospitalet descansa sobre el Samontà (on trobem Collblanc-La Torrassa) i l'altra meitat sobre la Marina (on trobem el barri del Centre i el de Santa Eulàlia). Ens són de molt valor les descripcions del Pla de Barcelona i les seves transformacions que han fet diversos geògrafs com Joan Tort (n. 1958) i Valerià Paül (n. 1979), al parlar del graó barceloní (descripció traslladable a la relació

Samontà-Marina de la zona de l'Hospitalet) (Tort & Paül, 2009, p. 23), o del pas de rural a urbà del municipi veí de Sants tal com feu Carles Carreras i Verdaguer (1948-2024), ja fa uns 40 anys (Carreras, 1980). Per a l'Hospitalet de Llobregat també disposem d'altres estudis valuosos (Camós, 1997a; Poblet, 2001).

En el cas que ens afecta, els treballs d'història urbana de Barcelona de l'urbanista José Luis Oyón (n. 1953), sempre preocupat per l'espacialització de les dades, ens són de gran ajut (Oyón, 2008, 2015; Oyón et al., 2001; Oyón & García Soler, 1998). D'ell prenem el concepte de segona perifèria, que en paraules seves:

Desde los años finales de la Primera Guerra Mundial, barrios enteros surgirán de la nada en localizaciones todavía más excéntricas a las ocupadas por los suburbios de la primera industrialización del siglo XIX, en los pueblos del llano o rellenando, a veces, vacíos intersticiales hasta entonces olvidados. Uno estaría tentado a adscribirles el calificativo de “segundas periferias” en alusión a un segundo y trascendental momento fundador de nuevos núcleos en el llano de Barcelona, posterior a la primera oleada suburbanizadora del siglo anterior, si no fuera porque el proceso de crecimiento de los pueblos del llano, de las “primeras periferias” que estallaron en el ochocientos, ya había tenido sus precedentes también en el siglo XVIII (Oyón, 1998, p. 48-49).

Precisament, un d'aquests nuclis nous serà el barri de Collblanc-La Torrassa, en plena continuïtat urbana entre La Bordeta i Sants i, en canvi, separat de Santa Eulàlia pel ferrocarril i, de la resta de l'Hospitalet, pel torrent Gornal.

2.1.4 I, finalment, allotjar les masses com a problema

També Joan Camós ha descrit detalladament el procés accelerat de creixement urbà de Collblanc i els tipus de residència urbana de lloguer utilitzats (Camós, 1997a). Tots els estudis es topen amb l'obra arquitectònica prolífica de l'arquitecte municipal de l'Hospitalet de Llobregat, Ramon Puig Gairalt (1886-1937), autor de cases per burgesos i obrers, indistintament (Rovira, 1983; Suárez & Vidal, 1993; Garnica, 1999; Pizza & Rovira, 1999; Martín-Nieva & Mària, 2004; Vidal, 2014; Masip Trullols, 2019). Es tracta d'una obra senzilla, molt cops especuladora i, per tant, objecte de controvèrsia en la que es troben barrejades pel barri cases de cos, habitatges-passadís, cases de renda de quatre o cinc plantes i, fins i tot, un gratacels. En el nostre estudi de cas, analitzarem tota aquesta varietat residencial i explicarem en detall els habitatges-passadís, l'opció més especulativa, ratllant l'infrahabitatge (Fernández de Retana, 1992; Hernández Cardona et al., 1991a), tot i que, avui dia, alguns d'aquests edificis ja han estat inclosos en el Catàleg de Patrimoni Arquitectònic de l'Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat (*L'Hospitalet de Llobregat*, 2025; *Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat (PEPPA)*, 2011).

Aquesta construcció d'habitatges massiva sobre terrenys agrícoles transformà completament el paisatge. Ara se'ns fa difícil valorar aquest paisatge urbà ja que l'arribada de migrants dels anys 50 tornà a transformar el barri en un procés de densificació urbana. Més aviat ens hem d'imaginar el Collblanc-La Torrassa dels anys 30 com un barri de cases baixes d'un parell de pisos, salpebrades d'algunes cases de renda de 4 pisos. L'any 2017, es publicà un informe general sobre el paisatge de l'Àrea Metropolitana de Barcelona, que no es prou detallat per al nostre estudi de cas (Sala i Martí & Grau i Oliveras, 2017).

2.2 Didàctica de les ciències socials: Migracions, paisatge urbà i identitat social

De la Transició política a la democràcia ençà diversos grups d'historiadors, geògrafs, arqueòlegs, sociòlegs, psicòlegs i antropòlegs, i segur que me'n deixo algun, han treballat intensament per posar-se al dia en la transformació de la didàctica de les ciències socials al fil de la revolució cognitiva i l'abandó del conductivisme. Una mirada retrospectiva al procés de transformació d'aquest camp es pot trobar en un text sintètic d'Alejandro Egea i Laura Arias del grup LATE de la Universidad de Murcia (Egea Vivancos & Arias Ferrer, 2021). En l'article es descriu el lent procés de formació de la disciplina

i la seva institucionalització. A continuació, només desenvoluparem parcialment alguns d'aquests aspectes per l'interès que tenen per a la nostra proposta.

2.2.1 Didàctica de la història

2.2.1.1 Motivació: Migracions, paisatge urbà i identitat social

Josep Fontana (1931-2018) ens havia advertit de la necessitat d'impulsar la història en l'ensenyament secundari i ens havia previngut sobre la imposició del mètode sobre el problema (Fontana, 2003, p. 16). Precisament, Fontana parafrasejava a l'historiador francès Marc Bloch (1886-1944) per a proposar un programa ideal per al treball de l'historiador: "Formarse una idea de las necesidades sociales y esforzarse en difundirla" (Fontana, 2003, p. 22). Per l'interès de la cita, reproduïm l'original de Bloch, escrit el difícil any 1940:

Les échanges économiques n'obéissent pas aux mêmes lois, selon que les cours des prix sont ou non connus de l'ensemble des participants. Or, de quoi est faite cette conscience collective, sinon d'une multitude de consciences individuelles, qui, incessamment, influent les unes sur les autres ? **Se former une idée claire des besoins sociaux et s'efforcer de la répandre, c'est introduire un grain de levain nouveau, dans la mentalité commune** ; c'est se donner une chance de la modifier un peu et, par suite, d'incliner, en quelque mesure le cours des événements, qui sont réglés, en dernière analyse, par la psychologie des hommes (Bloch, 2025, p. 193)¹.

Bloch especulava, doncs, sobre la capacitat, que tindria l'acció d'ensenyar història, d'introduir un gra de llevat transformador en les representacions d'un grup social. Pensem, doncs, que l'habitatge per a les classes desfavorides com a problema històric, en el que hi ressonen les migracions, la transformació del paisatge urbà i la creació de noves identitats socials, pot ser d'utilitat per als objectius del nostre ensenyament secundari.

2.2.1.2 Breu repàs històric als referents més propers

Devem a Jaume Vicens Vives (1910-1960) la primera preocupació per a la renovació de la didàctica de la història a l'ensenyament secundari, encara en ple franquisme. Entre altres accions (per exemple, la publicació d'atles d'història), Vicens Vives aprofità el fet de ser copropietari de l'editorial Teide amb el seu cunyat, Frederic Rahola, per a preparar un manual renovador de didàctica de la història. La historiadora Montserrat Llorens (1931-2022), alumna seva, ha explicat que, com que Vicens no tenia temps, li encarregà a ella el llibre (Llorens, 2010, p. 102-103), amb la indicació que seguís el manual *L'enseignement de l'histoire et ses problèmes* del demògraf històric Marcel Reinhard (1899-1973), que acabava d'aparèixer a França (Reinhard, 1957). El llibre que publicà Teide, coincidint amb la mort de Vicens, es titulà *Metodología para la enseñanza de la historia* (Llorens, 1960). Al capítol 11, "La historia y la gente", s'intentava introduir la nova història social i crear una certa consciència democràtica en l'alumnat (Llorens, 2010, p. 103). Segons Llorens: "D'acord amb aquesta orientació, se suggeria als mestres d'utilitzar objectes, espais, imatges, records que, procedents del passat, tenen encara una vigència. Així la història esdevé un *continuum* en el qual s'integren les diferents generacions" (Llorens, 2010, p. 103). Vicens i Llorens apostaven, doncs, per la didàctica de l'objecte. El llibre tingué una segona edició l'any 1964, llavors publicat per l'editorial Vicens Vives (Llorens, 1964).

I, aprofitant la reforma del sistema educatiu de la Llei General d'Educació de Villar Palasí el 1970, fou un altre alumne de Vicens Vives qui continuà la tasca; Josep Fontana (1931-2018), que acabava de guanyar la càtedra d'Història econòmica de la Universitat de València el 1974, feu conèixer i aglutinà diversos historiadors que impartien classes de batxillerat a l'entorn de València (Torre, 2020, 14'48"-17'53"). D'aquelles reunions al seu despatx en sorgí el grup Germania-75, un grup de professors i catedràtics de batxillerat, entre els que cal destacar Javier Paniagua (n. 1946) i Joaquín Prats (n. 1949)².

¹ La negreta és nostra.

² Entre d'altres, formaven el grup Germania-75 Manuel Balanzá, M. Dolores Bellver, Juana Bravo, Josep Emili Castelló, M. Antonia Cercós, Alfons Ginés, Carmen Lasso de la Vega, Maribel Martín, Javier Paniagua, Joaquín Prats o Manuel Tamborero (Sallés Tenas, 2010, p. 70).

Allà s'iniciaren les primeres passes de l'ensenyament de la història mitjançant l'aprenentatge per descobriment, amb una insistència en el treball de l'alumnat amb fonts primàries i una latent interpretació marxista de la història, tant influent en les generacions joves de la Transició política a la democràcia. L'ICE de la Universitat de València els publicà uns manuals per a l'assignatura "Historia de las Civilizaciones" de primer de BUP titulats *Historia: Materiales para la clase*, en diversos volums, i poc més tard els popularitzà l'editorial Anaya (Paniagua, 1995). En paraules de Paniagua i Prats: "el alumno debería construir sus conclusiones a través de una experiencia de investigación personal" (Prats & Paniagua, 1977).

Qui ha estudiat de manera més aprofundida les aportacions de Germania-75 i del Grup 13-16, del que parlarem ara, ha estat la pedagoga Neus Sallés Tenas, la qual hi dedicà la seva tesi doctoral (Sallés Tenas, 2010) i diverses publicacions (Sallés Tenas, 2011, 2013; Sallés Tenas & Santacana, 2016).

Calgué esperar a l'arribada de les recerques empreses al Regne Unit per cercles seguidors de les teories de Piaget per a una nova renovació de la didàctica de la història al nostre país amb el Grup 13-16, sota la protecció de l'ICE de la Universitat Autònoma de Barcelona (Sallés Tenas, 2010, p. 143; Santacana, 2023, p. 132-135). La University of Leeds havia fundat l'any 1973 el Schools Council History 13-16 Project, dirigit a partir de 1978 per Denis Shemilt. Els fundadors d'aquest projecte defensaven que la instrucció tradicional de la història constituïa una forma d'informació, però no pas una forma de coneixement (Wineburg, 2001a, p. 41). Argumentaven que també es podia ensenyar a fer història als adolescents com a una forma sofisticada de coneixement (Wineburg, 2001a, p. 42). Per això es fixaven en alguns dels mecanismes que empraven els historiadors per a fer història i defensaven l'apropament a la història local. Per a Peter J. Lee, de l'Institute of Education de Londres: "What is at stake is not the training of mini-historians, but changing students' understanding of history." (Lee, 2004, p. 139)

Un primer viatge de Gonzalo Zaragoza (1945-2020) al Regne Unit, el 1976, els feu conèixer el projecte britànic i, en un segon viatge, Gonzalo Zaragoza, M. Antonia Lose i Joaquín Prats, realitzat l'any 1978, pogueren entrevistar-se amb Shemilt i visitar algunes escoles (Sallés Tenas, 2010, p. 145-160). Ràpidament es creà Grup 13-16³ i es començà a publicar, primer, traduccions del material anglès i, després, material d'elaboració pròpia que es basava en l'aprenentatge per descobriment. Sallés ha estudiat les dificultats d'implantació a les escoles dels projectes didàctics del Grup 13-16 i la lenta permeabilització als llibres de text de les grans editorials (Sallés Tenas, 2010, p. 263-277).

L'aprovació de la LOGSE l'any 1990 i els successius canvis de govern i de llei educativa no afavoriren la consolidació d'aquestes línies de treball (Sallés Tenas, 2010, p. 277-294, Duarte Piña, 2022). En tot cas, la disciplina anava prenent forma i l'any 1995, es nomenaven els primers titulars d'universitat de Didàctica de les Ciències Socials i el primer catedràtic de Didàctica de les Ciències Socials, Joaquín Prats a la Universitat de Barcelona (Egea Vivancos & Arias Ferrer, 2021, p. 252; Martínez Shaw et al., 2023, p. 33). En paral·lel, s'anaren definint estructures de recerca científica més professionalitzades com el grup DICO (Didáctica de las Ciencias Sociales) de la Universidad de Murcia, a partir de 1996, o el grup DHIGECs (Didáctica de la Historia, la Geografía i altres Ciències Socials) fundat el 2002 per Joaquín Prats a la Universitat de Barcelona. Aquests grups de recerca s'aglutinaren amb d'altres de l'Estat espanyol, a partir del 2014, en la Red 14 (Red de investigación en enseñanza de las Ciencias Sociales). I, finalment, també serà en la dècada dels 2000 que els estudis cognitius es fixaran en l'aprenentatge de la història, defensant una aproximació anomenada internacionalment "Historical Thinking".

2.2.1.3 Historical Thinking

Però de quina manera podem abordar avui l'ensenyament d'aquests problemes històrics que ens plantejava més amunt Fontana? Una possible línia de treball és la que es va desenvolupar inicialment al món anglosaxó i que es preocupa per l'alfabetització històrica de l'alumnat. Aquesta línia s'ha anomenat "Historical Understanding" i, poc més tard, "Historical Thinking". Dins d'ella, cal destacar

³ El Grup 11-16 estava format per Antonia del Baño, Jesús Domínguez, Camino García, M. Antonia Lose, Milagros Martínez de Sas, Joaquín Prats, Joan Santacana, Imma Socías i Gonzalo Zaragoza (Sallés Tenas, 2010, p. 143).

l'investigador nord-americà Sam Wineburg (n. 1958), que amb la seva doble formació en història i estudis cognitius, considera que:

[...] historical thinking, in its deepest forms, is neither a natural process nor something that springs automatically from psychological development. Its achievement, I argue, actually goes against the grain of how we ordinarily think, one of the reasons why it is much easier to learn names, dates, and stories than it is to change the basic mental structures we use to grasp the meaning of the past (Wineburg, 2001b, p. 7).

I quines serien aquestes estructures mentals bàsiques que caldria treballar? En el cas de l'ensenyament de la història, es sol distingir entre els coneixements de primer ordre (els noms, les dates i els fets de la història) i els coneixements de segon ordre (els processos que empra l'historiador). Per a aquesta tendència pedagògica, és al voltant d'aquests coneixements de segon ordre on cal centrar els esforços didàctics. Utilitzant les paraules de Peter J. Lee, es pot veure les diverses maneres d'anomenar aquests coneixements de segon ordre:

There is no convenient agreed-upon term for this knowledge of the discipline. It is sometimes called "metahistorical"—literally, "beyond history"—because the knowledge involved is not part of what historians study, but knowledge of the kind of study in which they are involved. Another term sometimes used is "second-order" knowledge, denoting a layer of knowledge that lies behind the production of the actual content or substance of history. Finally, because the knowledge involved is built into the discipline of history, rather than what historians find out, another term used is "disciplinary" knowledge (Lee, 2005, p. 32).

En resum, aquests tipus de propostes pretenien renovar la didàctica de la història amb l'objectiu de fer créixer la maduresa de la comprensió històrica de l'alumnat. Són premonitoris els arguments que emprava Wineburg:

It is an understanding that counters narcissism. For the narcissist sees the world—both the past and the present—in his own image. Mature historical knowing teaches us to do the opposite: to go beyond our own image, to go beyond our brief life, and to go beyond the fleeting moment in human history into which we have been born (Wineburg, 2001b, p. 24).

El catedràtic de psicologia cognitiva de la Universidad Autónoma de Madrid, Mario Carretero (n. 1953), format entre Madrid, Canadà i Estats Units d'Amèrica, ha actuat de pont d'aquestes aproximacions que defensen l'alfabetització històrica de l'alumnat (Carretero & López Rodríguez, 2009). Una síntesi en castellà d'aquestes idees també es pot trobar en el text introductori del número 11 de *Tempo e Argumento* preparat per diversos investigadors del DICO de la Universidad de Múrcia (Gómez Carrasco et al., 2014). En aquest mateix sentit, l'historiador Joaquín Prats i l'arqueòleg Joan Santacana (n. 1948) han insistit que ensenyar a secundària una història que amagui els mecanismes de com s'adquireix el coneixement històric és del tot empobridor (Prats & Santacana, 2011a, p. 68). És per això que part de les activitats plantejades a la situació d'aprenentatge es plantegen com a simulació de la investigació històrica d'àmbit local amb un estudi de cas.

Finalment, ha estat l'investigador canadenc Peter Seixas (1947-2022) qui ha portat a terme una més àmplia activitat de divulgació del concepte de l'Historical Thinking, de manera molt especial, mitjançant el seu llibre *The big six historical thinking concepts* (Seixas & Morton, 2013) i el lloc web *The historical thinking project* (Seixas, 2014). Segons Seixas, per a que l'alumnat arribi a pensar històricament haurien de ser capaços de:

1. Establir la **rellevància històrica** ("historical significance")
2. Utilitzar evidències provinents de **fonts primàries** ("primary source evidence")
3. Identificar **continuitat i canvi** ("continuity and change")
4. Analitzar **causes i conseqüències** ("cause and consequence")
5. Prendre suficient **perspectiva històrica** ("historical perspectives")
6. Comprendre la **dimensió ètica** de les interpretacions històriques ("ethical dimension")

2.2.1.4 Història local i història social

Però, com fer de la història local una història comú? (Prats, 1996, 2001, 2010, p. 10-12) O, reformulant la qüestió: Quina rellevància històrica pot tenir la història local del creixement d'un barri perifèric? Diversos autors han plantejat la necessitat de contrapesar la història local amb la història social que, precisament, permetria aquesta necessària generalització del problema (Augustowsky et al., 2000, p. 23-59).

Per això, uns dels puntals del treball hauria de ser el conreu de la història social; la història del moviment obrer, però també el de la seva vida quotidiana, mitjançant l'estudi de la casa obrera (Domingo & Sagarra, 1999; Tatjer, 2003, 2005; Dorel-Ferré et al., 2008; Jiménez Riesco, 2007). Rafael Valls, repassant manuals d'història de secundària, ha constatat les dificultats d'encaix de la història social davant l'omnipresent història política (Valls, 2023, p. 141-143). De la història social en interessen els conceptes de classe i status, de mobilitat social i distinció social i, com no?, de centres i perifèries (Burke, 2007, p. 93-129).

A la vegada, no volem oblidar la reflexió sobre els actors en el sistema de la producció de l'habitatge de l'època: els propietaris agraris, els tècnics municipals i el mateix municipi. A la situació d'aprenentatge caldrà insistir i aprofundir en aquelles nocions socials de caire abstracte que sol costar d'introduir en els adolescents, sigui la noció de canvi social i d'evolució de les societats, sigui la comprensió de la divisió del treball i la lluita de classes socials (Hernández Cardona, 2002, p. 42-44).

2.2.1.5 Història cultural

Dels grups socials que visqueren a Collblanc-La Torrassa, també ens preocupa tot allò que podríem anomenar l'esfera simbòlica i la seva interpretació (Burke, 2010, p.15). Quina era la cultura popular del barri? Amb l'objectiu de no dispersar la situació d'aprenentatge hem decidit d'introduir només aquest univers simbòlic amb l'ajut de l'escolta de cançons populars a l'època mentre l'alumnat treballa en tasques de confecció de les maquetes. Ha reflexionat sobre aquest aspecte l'historiador Joan Pagès (m. 2020), que va dirigir la tesi doctoral d'Iván Martínez Zapata sobre l'ús de cançons a l'ensenyament de les ciències socials (Martínez Zapata & Pagès, 2016, 2017a, 2017b).

2.2.2 Didàctica de la geografia⁴

El treball que ens ocupa, l'habitatge al barri de Collblanc-La Torrassa entre 1920 i 1930, s'ha d'enfrontar inevitablement a un dels grans problemes de la geografia, a mig camí de la geografia física i la humana: la transformació d'un medi rural en un d'urbà en poc menys de 20 anys. Ens endinsem aquí en la relació entre geografia i la didàctica del medi urbà tal com l'han discutit els geògrafs Luis Urteaga (n. 1953) i Horacio Capel (n. 1941) (Urteaga & Capel, 1982). Per estudiar aquest aspecte es preveu treballar amb els codis comunicatius habituals de la geografia: icònic (la lectura del paisatge), simbòlic (els codis cartogràfics), verbal (oral i escrit) i estadístic (índexs i percentatges) (Souto, 2011, p. 159).

Finalment, cal aturar-nos en l'escala del medi urbà. L'any 2002, la historiadora i geògrafa Mercè Tatjer (n. 1942) presentava una síntesi històrica de la preocupació didàctica per utilitzar la ciutat de Barcelona com a objecte d'aprenentatge i anar més enllà de la guia turística i dels seus monuments (Tatjer, 2002). L'arquitecte nord-americà Kevin Lynch (1918-1984) havia obert el camí proposant l'ús de *mind maps* (Lynch, 1998) i, a Barcelona, l'exemple paradigmàtic d'aquesta aproximació havien estat els tres volums de *Passat i present de Barcelona*, molt especialment el tercer volum (Hernández Cardona et al., 1991b), que obria la mirada cap el patrimoni, diguem-ne "menor", dels segles XIX i XX. Així mateix, compartim el plantejament dels autors que han estudiat els valors didàctics de l'itinerari urbà com a una estratègia vàlida de l'aprenentatge de la geografia (Zárate, 1996; Moreno Lache, 2019) i en la necessitat d'utilitzar les eines de geoinformació digital, com *L'ull del temps* de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (*Catalunya: l'ull del temps*, 2025), per a preparar els itineraris (De Miguel González, 2013, 2015).

⁴ Vull agrair els suggeriments que he rebut de la professora de didàctica de la geografia Sonia Ruiz Conesa per a documentar-me sobre aquest capítol.

En l'àmbit local de l'Hospitalet, la historiadora Gemma Tribó (1951-2023) es va acostar a aquest problema específic dins les Jornades d'Història de l'Hospitalet de l'any 2015. Allà argumentava l'enorme poder que podien tenir les estratègies didàctiques de descoberta de l'entorn (Tribó, 2015).

2.2.3 Didàctica de les qüestions socialment rellevants

Pensem que a la nostra situació d'aprenentatge hi són presents dues qüestions socialment rellevants: els períodes amb taxes d'immigració molt elevada i l'especulació immobiliària que aquestes taxes incentiven.

Hem utilitzat l'expressió qüestions socialment rellevants que prové de la teoria crítica del món anglosaxó. Segons Joan Pagès i Antoni Santisteban "Un programa centrat en «problemes socials rellevants» utilitza les qüestions públiques per posar l'èmfasi en els problemes controvertits com a contingut de les ciències socials, la geografia i la història" (Pagès & Santisteban, 2011, p. 77). Sobre aquesta aproximació cal destacar-ne també dues síntesis de l'estat de la qüestió (López Facal, 2011; Santisteban, 2019) i una guia pedagògica (Barbeito & Caireta, 2018).

Estudis més concrets han mostrat com "La construcción de identidades nacionales y culturales, y sus aparentes tensiones con el reconocimiento de sociedades multiculturales y heterogéneas son identificadas como el tema controvertido de mayor recurrencia (58.3%)" (Ortega & Pagès, 2022). I, tampoc hem d'oblidar que el nostre període d'estudi, els anys 20 i 30 del segle XX, són l'avant-sala de la guerra civil i la "memòria dividida" que caracteritza encara la nostra societat (Martínez-Rodríguez et al., 2022). Però, ens equivocaríem si aquesta mirada la projectéssim acríticament sobre la Catalunya dels 8 milions (Albors & et al., 2024). Cal introduir d'alguna manera l'impacte de la globalització, que superposa, sobre vells problemes, nous problemes fins fa poc inimaginables (Ballbé Martínez & Pagès, 2016; López & Pagès, 2016). Per això, poden ser útils les paraules del pedagog Paulo Freire a *Cartas a quien pretende enseñar*:

Lo que no es posible, sin embargo, en este esfuerzo por la superación de ciertas herencias culturales, que repitiéndose de generación en generación a veces dan la impresión de petrificarse, es dejar de considerar su existencia. Es muy cierto que los cambios infraestructurales a veces alteran rápidamente las formas de ser y de pensar que perduraban desde hace mucho tiempo. Por otro lado, el reconocer la existencia de las herencias culturales debe implicar el respeto hacia éstas, respeto que de ninguna manera significa nuestra adecuación a ellas. Nuestro reconocimiento y nuestro respeto, sin embargo, son condiciones fundamentales para el esfuerzo por el cambio (Freire, 2010, p. 118).

Així mateix, tindrem en compte els quatre passos que Pat Clarke plantejava per abordar aquests "Controversial Public Issues": "1. What is the issue about? | 2. What are the arguments? | 3. What is assumed? | 4. How are the arguments manipulated?" (Clarke, 1992).

Finalment, i atesa la condició patrimonial d'un bon nombre dels edificis residencials que s'estudiaran, cal tenir en compte l'aproximació que es fa des dels patrimonis controversials. En un informe per a l'Ajuntament de Barcelona, Joaquín Prats i Antonia Hernández ja advertien del biaix ideològic que implicava triar què és o què no és patrimoni (Prats & Hernández, 1999). Aquest risc és inevitable atesa la interrelació profunda entre patrimoni i la creació d'identitats (Santacana et al., 2023; Santacana & Martínez-Gil, 2013). Per això, es sol parlar de patrimonis controversials (Estepa et al., 2023).

Tota la joventut habita una casa, l'experimenten diàriament i, per això, pot esdevenir un objecte d'estudi privilegiat (Martínez Martín, 2015). Des dels anys 70, una part important d'aquest parc immobiliari s'ha patrimonialitzat, a redós de l'ampliació del concepte de patrimoni, i és una gran oportunitat per a l'ensenyament de la història (Lleida Alberch, 2010). Els habitatges-passadís són un exemple paradigmàtic dels patrimonis controversials. Quant de petit podria ser un habitatge i seguir essent digne? Així mateix, aquests habitatges-passadís, que van rebre la immigració murciana, valenciana i aragonesa dels anys 20, ara han acollit les noves migracions que han arribat a l'Hospitalet (*La població a l'Hospitalet: 2023, 2024*). Segueix essent, doncs, una qüestió socialment rellevant i és un repte per a l'educació ciutadana en contextos d'interculturalitat (Carrillo Mardones & Montanarés Vargas, 2019; Deusdad Ayala, 2009).

2.3 Sobre els mètodes didàctics que s'empraran

2.3.1 Mètodes actius d'aprenentatge

El professor Joan Santacana, en un número d'*Iber* dedicat als laboratoris de geografia i història es preguntava per les dificultats existents d'acceptar que es pogués muntar un laboratori o taller de ciències socials, ja que el concepte de laboratori s'havia reservat fins llavors per a les ciències considerades "científiques" (laboratori de química, de biologia...) i el concepte de taller, a les tecnològiques (taller de dibuix...), tot arraconant les Humanitats a la lliçó magistral (Santacana, 2005). En paraules seves, "la geografía y la historia, puestas al servicio de las distintas ideologías nacionales, se presentan al ciudadano y al estudiante como realidades cerradas y acabadas; son disciplinas que en este marco tradicional, intentan explicar mucho y demostrar poco" (Santacana, 2005). Per sort, el món digital, permet disposar d'ordinadors connectats que permetrien transformar l'aula també en un laboratori de geografia i història.

Així mateix, oposant-se a l'aprenentatge repetitiu de noms, dates i esdeveniments s'ha plantejat la necessitat d'un aprenentatge significatiu, és a dir, la capacitat d'atribuir significat al material objecte d'aprenentatge, a partir de coses que ja es coneixen (Coll & Solé, 1989).

Com s'hauria de fer l'ensenyament de la història per a que permetés un aprenentatge significatiu? Com ja hem mostrat abans, Prats i Santacana defensaven que aquest coneixement s'hauria de basar en la indagació, per descobriment:

De esta manera, el alumno puede llegar a «descubrir» explicaciones, desde las más simples a las relativamente complejas sobre hechos, fenómenos y acontecimientos pasados, deducir regularidades, secuencias o, incluso, elaborar explicaciones históricas. En el fondo, lo que se pretende en este método es que el alumno al reordenar, reelaborar y procesar la información, la adapte a su propio esquema cognitivo (Prats & Santacana, 2011b, p. 54).

Entre les estratègies didàctiques que aquests autors proposen per a treballar la història a l'aula hi ha l'Aprenentatge Basat en Projectes (Prats & Santacana, 2011b, p. 55).

2.3.2 Aprenentatge Basat en Projectes (ABP)

Front a la fragmentació dels sabers i l'especialització, el mètode d'Aprenentatge Basat en Projectes (ABP) planteja una pedagogia del coneixement integrat (Calle, 2016; Gómez Carrasco et al., 2018, p. 90-95). L'ABP es basa en la pedagogia constructivista on l'alumne construeix el seu coneixement a través d'experiències i de la interacció social. A l'activar l'atenció de l'alumne i augmentar la seva motivació, també està prop de les propostes de Daniel Goleman sobre la intel·ligència emocional.

Així mateix, considerem que l'ABP és molt adequat per a desenvolupar el nucli del tema que es pretén treballar, ja que s'adapta perfectament amb el objectius d'una educació ecosocial. L'ABP posa el novell davant de la seva realitat, com un pas previ a la intervenció i li permet conèixer el món de forma compromesa (González Reyes, 2018, p. 25-26).

L'aprenentatge basat en projectes que proposem a la nostra situació d'aprenentatge està parcialment guiat. Brigid J. S. Barron i el seu equip del Learning Technology Center de la Vanderbilt University ja fa anys havien reprès el concepte de bastida ("scaffold"): un procés que ajudava al novell a solucionar un problema, a portar a terme una tasca, o assolir un objectiu que estaria més enllà dels seus esforços sense ajut (Barron et al., 1998, p. 276). Ens acollirem en diversos episodis del treball a aquest mecanisme d'ajut tant proper als ZDP (Darling-Hammond et al., 2020).

Les fases que en una situació ideal conformen l'ABP es podrien sintetitzar en els punts següents (Trujillo Sáez, 2015, 2017; Pérez de Albéniz Iturriaga et al., 2021):

1. **Entrada**: Es presenta la situació d'aprenentatge a l'estudiantat amb la intenció de provocar la seva implicació i motivació. S'acostuma a utilitzar una pregunta inicial ("driving question") que esperoni a voler saber.
2. **Repte**: En aquesta fase es desenvolupa el sentit de la pregunta inicial i quin projecte es pretén materialitzar.
3. **Formació d'equips col·laboratius**.
4. **Definició del producte final**: Es discuteix amb l'alumnat què els caldria saber per aconseguir la seva materialització.
5. **Organització i planificació**: Cal assignar rols entre els membres de cada grup i definir tasques i temps.
6. **Recerca i recapitulació d'informació**: Reavaluar el repte, repassar els coneixements previs, introduir conceptes nous, recerca d'informació (persones expertes, fonts primàries i secundàries, itinerari pel barri).
7. **Anàlisi de la informació i primera síntesi**: La lectura multimodal de textos, imatges i plànols ha de permetre transformar la informació recopilada en coneixement aplicable al projecte. Es produeix una posada en comú entre els grups.
8. **Taller i producció**: Es posen en pràctica els coneixements i habilitats en el disseny i producció del producte final.
9. **Difusió**: Es presenta el producte. Caldrà preparar-se una presentació, fer una defensa pública davant els companys i companyes i davant d'experts.
10. **Resposta col·lectiva a la pregunta inicial**: Reflexió sobre l'experiència. Aspectes que han quedat pel camí. Quines coses es poden traslladar al món actual?
11. **Avaluació i autoavaluació**.

Així, doncs, ens proposem una situació d'aprenentatge que té com a producte final la construcció de diverses maquetes d'habitatges amb els seus mobles del període 1920-1930 al barri de Collblanc-La Torrassa de l'Hospitalet de Llobregat. A les diferents fases de la situació d'aprenentatge es treballaran els aspectes següents:

- Ús de fonts primàries: reproducció dels plànols originals de les cases, extrets prèviament de l'Arxiu Històric de l'Hospitalet de Llobregat. Seguint algunes idees de Julia Murphy es treballarà amb els plànols històrics, però també amb la música i alguns textos de l'època (Murphy, 2011, p. 93-103).
- Ús de dades estadístiques: es presentaran i discutiran dades de les migracions entre 1920 i 1930 a l'Àrea Metropolitana de Barcelona.
- Itinerari didàctic: atès que les cases que s'estudiaran encara són dempeus es prepararà un itinerari per conèixer el barri i s'intentarà treure el màxim partit de la visita amb algunes activitats, abans i després de realitzar-la (Murphy, 2011, p. 143-146).
- Elaboració de maquetes: es tracta de fer una reconstrucció històrica de les cases (Quins fogons tenien les cuines? Hi havia lavabos amb dutxa?) i una comparació amb els estàndards actuals (Ens hi cabrien els nostres mobles? Quanta gent hi podria viure a cada pis?) (Calle, 2016).
- Presentació oral: per grups, davant la seva maqueta, s'explicarà el funcionament de cada casa i s'encetarà un debat col·lectiu.

Aquesta experiència en ABP hauria de permetre que l'alumnat entengués que els continguts de la història no són continguts tancats, ni llistes d'esdeveniments i, així mateix, hauria de comportar, esperem, que l'alumnat s'encari de forma més crítica davant la realitat social en la que viu (Gómez Carrasco et al., 2018, p. 93).

2.3.3 Itineraris didàctics

De manera complementària i integrada a l'ABP es treballarà un itinerari didàctic pel barri de Collblanc-La Torrassa. Ens interessa, des del *Civic engagement* (Smith, 2015), potenciar l'observació directa i el treball de camp sobre l'arquitectura, diguem-ne "menor", de la ciutat (Hernández Cardona, 2002, p. 164-166; Murphy, 2011, p. 144-145; Gómez-Carrasco et al., 2018, p. 110-115). Per sistematitzar el treball de camp es dissenyaran un itinerari, un material de suport i uns qüestionaris.

3. PROPOSTA D'INNOVACIÓ

3.1 Descripció general

La proposta *Com a casa, enlloc? Com era l'habitatge de la Josefa?* està dissenyada per al nivell educatiu de 4art d'ESO dins l'àrea de Ciències Socials: Geografia i Història. Més concretament, la situació d'aprenentatge s'ha concebut amb l'Institut Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat, el meu centre de pràctiques, com a referent immediat d'aplicació. Ara bé, el cas específic que s'estudia, el del barri Collblanc-La Torrassa, revesteix tant interès i singularitat des del punt de vista de les ciències socials, que sens dubte hauria de poder-se traslladar la implementació de la proposta a qualsevol centre de secundària del país, ja que els fenòmens migratoris tenen lloc de punta a punta de Catalunya i Espanya. Allò que aporta un valor afegit a desenvolupar aquesta iniciativa dins la mateixa ciutat de l'Hospitalet, és l'emoivitat que comporta desvetllar nous significats als espais quotidians de l'alumnat, d'acord amb les línies didàctiques que s'orienten envers a la descoberta de l'entorn natural i social, molt poderoses en la construcció de la identitat de l'estudiantat.

Tot seguit es posen en relleu alguns dels aspectes generals de la situació d'aprenentatge, pel que fa a la seva metodologia, la col·laboració amb d'altres assignatures, el context, el repte, l'eix vertebrador, el producte final, així com l'estructura interna comuna a totes les sessions de la proposta.

3.1.1 Metodologia i col·laboració amb d'altres assignatures

Tal i com s'ha justificat al marc teòric, la metodologia que s'aplicarà a la situació d'aprenentatge és l'Aprenentatge Basat en Projectes. Dins de cadascuna de les sessions s'empraran dinàmiques diverses amb la finalitat d'oferir força varietat que estimuli a l'alumnat. Per exemple, s'hi inclourà la magistralitat amb tècniques interrogatives, l'aprenentatge entre iguals, la classe inversa, el mètode d'experts, la tècnica del puzzle, etc. A més d'un itinerari didàctic i, el més important de tot, com veurem immediatament, la construcció en petits grups d'una maqueta.

Donat el pes que assolirà l'elaboració del model d'un habitatge a escala, el present projecte es formula com a col·laboració entre les assignatures de Socials i la de Visual i plàstica. Encara més, ja que a les darreres sessions es planteja l'audició de diverses obres musicals vinculades al moment històric i a l'entorn cultural dels seus protagonistes, es suggereix que l'assignatura de Música també participi a la situació d'aprenentatge.

3.1.2 Context

Les migracions de grups humans són tan antigues com ho és la història de la mateixa humanitat. Catalunya, per la seva posició geogràfica n'és un exemple molt clar. El fet que s'industrialitzés tan aviat, l'ha fet receptora de persones foranes en moments concrets que van de finals del segle XVIII fins avui dia. Tenim ben presents els canvis de població que s'han accelerat des de l'any 2000, fet que suscita debats i controvèrsies a la nostra vida quotidiana. Un d'aquests debats és el de la manca d'un habitatge digne i assequible per a tothom. Per això, és alligonador estudiar com entre 1920 i 1930, la necessitat de mà d'obra va implicar un fort creixement urbà de la capital, Barcelona, o de municipis propers, com ara l'Hospitalet de Llobregat. De fet, en aquest període cronològic té lloc el primer boom demogràfic que configurà el barri de Collblanc-La Torrassa.

On allotjar a la nova població, de forma improvisada i sovint amb insuficiència de recursos, dins una trama urbana ja existent? Precisament a principis del s. XX ja es van assajar solucions que encara romanen en peu i avui segueixen acollint les darreres persones arribades a casa nostra. Tot acostant-nos a aquest patrimoni descobrirem les formes de vida de les persones que els van habitar i comprendrem les tensions culturals, socials, econòmiques i polítiques que envoltaren el seu assentament, d'una manera, segurament, força similar a les que observem als processos migratoris actuals.

3.1.3 Repte

Inesperadament, reps la magnífica notícia que has heretat un habitatge d'un parent llunyà que ni tan sols coneixies. Decideixes que t'hi vols instal·lar el més aviat possible, així que visites l'immoble i conversant amb els teus futurs nous veïns descobreixes molta informació sobre l'edifici, com ara que es va construir pels volts del 1920 per allotjar la família de la Josefa, una treballadora migrada de Múrcia. Et preguntes com aquest espai tan petit podia acollir a tota una família de cinc membres! Com devia ser la seva vida aquí? A més, t'expliquen que, fa només tres anys, una parella originària de Colòmbia havia viscut de lloguer aquí mateix. De sobte, en passejar per les cambres de la teva nova casa, tens dubtes de si els mobles del pis antic t'hi cabran aquí...

T'adones que, abans de fer el trasllat, necessites comprendre millor l'espai i et proposes de fer una maqueta de l'habitatge per comprendre com hi van viure els primers residents i, sobretot, com t'hi podràs establir tu. Un cop enllestida la maqueta i hi hakis pogut reflexionar, convidaràs a les teves amistats a berenar per explicar-los el que has après sobre el passat de l'edifici i, molt especialment, els teus plans de futur dins del mateix.

En definitiva, el repte consisteix a fer-te teu aquest habitatge. Saps com hi visqueren els residents originaris? Tu podries instal·lar-t'hi avui com ho van fer aquelles persones? Et caldria modificar les estances? Què t'agrada, et sorprèn o et preocupa d'aquest allotjament?

3.1.4 Producte final

La maqueta elaborada pels diferents equips serà el producte final. Donat que s'estudiaran quatre tipus d'habitatges i que hi haurà cinc o sis grups, es procurarà un repartiment variat, per afavorir que al final del procés es pugui comparar tots els models a la mateixa escala. La darrera sessió de la situació d'aprenentatge consistirà en una festa on cada grup exhibeixi la seva maqueta i expliqui els seus plans per instal·lar-se a l'habitatge.

3.1.5 Estructura interna de les sessions

Totes les sessions de la proposta compateixen una estructura tripartida que persegueix afavorir l'aprenentatge significatiu i que consisteix en:

1. Presentació de la sessió i pont cognitiu. Durant els primers deu minuts de la classe, el professorat introdueix la lliçó i impulsa una dinàmica participativa per tal que l'alumnat recordi i verbalitzi els conceptes claus de la sessió anterior.
2. Desenvolupament. El gruix principal de la sessió es destina a dur a terme les diferents activitats planificades per fer avançar el projecte.
3. Racó de pensar. Als darrers cinc minuts els docents emfatitzen tres idees principals que s'han treballat durant el desenvolupament d'aquella classe. Per potenciar el protagonisme d'aquests tres conceptes i afavorir que l'alumnat les assimili, es penjaran tres targes de colors a un racó de l'aula, cada tarja contindrà una de les nocions rellevants, que poden ser dates, terminologia, noms propis o frases molt curtes. Les targes romandran fixades a la paret fins a la següent sessió.

3.2 Competències específiques

La situació d'aprenentatge proposa fer ús de fonts primàries a l'aula, especialment llegir i interpretar plànols i fotografies, a més de convidar a l'alumnat a sortir de l'institut per entrar en contacte directe amb els edificis que encara romanen dempeus des dels anys 1920-30. A la vegada, el producte final es construirà, la maqueta, juntament amb la presentació en format digital que es projectarà a l'última sessió de celebració, conviden a l'alumnat a adoptar una varietat àmplia de formats per a expressar allò que han indagat. Per tot això, la correspondència amb la competència específica 1 esdevé directa.

Alhora, el repte vincula íntimament el passat amb el present, ja que l'alumnat ha de conèixer, valorar i, finalment, posicionar-se sobre si avui podrien habitar els edificis que van allotjar les persones migrades del període que s'analitza. A més, a les sessions es contraposen les dades demogràfiques actuals amb les de fa un segle amb la intenció de connectar els diferents moviments migratoris dels segles XX i XXI i incitar a la reflexió. Per tant, la competència específica 2 s'ajusta perfectament a la proposta i, a més, enllaça amb un altre debat essencial que la situació d'aprenentatge procura fer emergir sessió rere sessió: el fet identitari col·lectiu.

A continuació s'inclouen les descripcions de les competències esmentades, literalment, tal i com es recullen a la normativa LOMLOE:

Competència específica 1 (Ciències Socials: Geografia i Història)

- Cercar i tractar informació que permeti interpretar el present i el passat, aplicant els procediments de la recerca històrica i geogràfica a partir de l'anàlisi crítica de dades procedents de fonts analògiques i digitals, per transformar-ho en coneixement i comunicar-ho a través de diferents formats (Departament d'Educació, 2022, p. 268).

Competència específica 2 (Ciències Socials: Geografia i Història)

- Indagar i argumentar a partir de problemes socials rellevants, locals i globals, per desenvolupar un pensament crític i respectuós amb les diferències, que contribueixi a la construcció de la identitat individual i col·lectiva i a la consecució d'un present i un futur més just i inclusiu (Departament d'Educació, 2022, p. 269).

A banda de les competències específiques de Ciències Socials, la proposta es podria vincular també a les competències d'Expressió Artística de quart curs d'ESO. Malgrat aquesta no sigui l'especialitat que he triat per cursar el màster, m'atreveixo a suggerir una de les competències de l'àmbit artístic que concorda plenament amb la situació d'aprenentatge. A continuació, es presenta la competència, seguida d'una breu justificació sobre la seva adequació a la proposta:

- **Competència 3** (Competències específiques d'Expressió Artística de quart curs d'ESO) Representar idees, formes i emocions, utilitzant els llenguatges, les tècniques i els mitjans propis de l'àmbit, a través de processos analítics i creatius, per desenvolupar la imaginació, la comunicació i l'autoconfiança.
3.3 Imaginar i comunicar propostes, a través d'esbossos, esquemes, diagrames, dibuixos, guions il·lustrats, croquis, plànols i d'altres, amb qualsevol eina, incloses les tecnològiques i les digitals. (Departament d'Educació, 2022, p. 143).
- **Justificació.** La proposta incorpora l'elaboració d'una maqueta com a producte final, amb l'objectiu de conèixer en profunditat com era l'habitatge de les famílies migrades que s'assentaren a Collblanc-La Torrassa. Les descripcions escrites i les fotografies poden contribuir a l'alumnat a aproximar-se a la vida quotidiana dels nous veïns, però la construcció d'un model a escala permet comprendre i analitzar els allotjaments des d'un altre mitjà sensorial molt més proper al de la realitat arquitectònica d'aquests conjunts patrimonials.

3.3 Tractament de les competències transversals

Son diverses les competències transversals que es poden relacionar amb la situació d'aprenentatge presentada aquí, no obstant, dues d'elles coincideixen molt especialment amb la formulació del repte, amb la metodologia a seguir per l'obtenció del producte final, així com amb els objectius de la proposta.

D'una banda, l'anàlisi i discussió sobre la cohesió social, els xocs culturals entre poblacions de diferent origen, les tensions entre classes per motius econòmics i polítics, orbitarien al voltant de la Competència ciutadana. D'altra banda, les dinàmiques de treball en equip que s'impulsaran per realitzar gran part de les activitats, especialment la maqueta final, sintonitza de ple amb la competència personal, social i d'aprendre a aprendre.

A sota es recull el text normatiu, on es poden reconeixen els aspectes apuntats a la justificació:

Competència ciutadana

- Comprèn les relacions sistèmiques d'interdependència, ecodpendència i interconnexió entre actuacions locals i globals i adopta, conscientment i motivadament, un estil de vida sostenible i ecosocialment responsable (Departament d'Educació, 2022, p. 453).
- Exerceix una ciutadania democràtica, crítica i compromesa que garanteix l'exercici dels drets civils i polítics i que té com a eix els drets, els deures i les responsabilitats que es desprenen dels drets humans i de la cultura de la pau (Departament d'Educació, 2022, p. 453).

Competència personal, social i d'aprendre a aprendre

- Participa en el treball en grup distribuint i acceptant tasques i responsabilitats de manera equitativa i emprant estratègies cooperatives (Departament d'Educació, 2022, p. 454-455).
- Fa autoavaluacions sobre el seu procés d'aprenentatge (Departament d'Educació, 2022, p. 454-455).

3.4 Objectius d'aprenentatge i criteris d'avaluació

Dos objectius d'aprenentatge es vinculen als criteris d'avaluació de les competències específiques seleccionades anteriorment.

El primer objectiu persegueix la comprensió del fenomen migratori a través de la història urbana local i gràcies a l'elaboració del model a escala d'un cas real d'habitatge per a una família nouvinguda. Dins d'aquest objectiu també s'hi inclouria conceptualment el contacte directe amb aquests edificis mitjançant una visita guiada al barri de Collblanc-La Torrassa, com a instrument didàctic per assolir la finalitat formulada, però s'ha optat per no fer-ho constar al redactat per evitar ampliar i complexificar la síntesi.

El segon objectiu ambiciona confrontar a l'alumnat amb les incontestables dades demogràfiques que retraten la primera onada migratòria del s.XX a l'Hospitalet, tot vinculant-les a la causa econòmica i productiva del procés, la segona industrialització, així com a les conseqüències socials, l'extensió dels moviments obrers i la seva radicalització a determinats indrets.

La taula 1 incorpora els dos objectius i els vincula als criteris d'avaluació principals de les competències específiques 1 i 2:

Taula 1. Objectius d'aprenentatge i criteris d'avaluació.

OBJECTIUS D'APRENTATGE Què volem que aprengui l'alumnat i per a què? CAPACITAT + SABER + FINALITAT		CRITERIS D'AVALUACIÓ Com sabem que ho han après? ACCIÓ + SABER + CONTEXT	
1	Deduir el fenomen migratori a l'Hospitalet de Llobregat dels anys 1920-30 mitjançant l'anàlisi de fonts primàries i la construcció de la maqueta d'un habitatge, amb la finalitat de fomentar una mirada crítica sobre el procés urbanitzador.	1	Elaborar continguts propis en diferents formats, mitjançant aplicacions i estratègies de recollida i representació de dades més complexes, contrastant críticament fonts actuals i del passat, tant analògiques com digitals. (1.1) (Departament d'Educació, 2022, p. 268)
		2	Generar productes originals i creatius tot connectant i reelaborant els coneixements previs mitjançant les eines d'investigació pròpies de les ciències socials. (2.1) (Departament d'Educació, 2022, p. 269)
2	Reconèixer els efectes de la industrialització a Catalunya a través de fonts primàries sobre demografia i moviment obrer, amb la	3	Transferir adequadament la informació i el coneixement a través de diferents mitjans a contextos i conjuntures actuals, i construir

	finalitat d'identificar els canvis socials i identitaris propis del món actual.		nou coneixement valorant solucions i alternatives diverses. (1.3) (Departament d'Educació, 2022, p. 268)
		4	Construir la identitat individual i col·lectiva en el context del món actual, dels seus reptes i conflictes, des d'una perspectiva crítica, sistèmica i global, tot reconeixent la diversitat com a element enriquidor de la convivència. (2.3) (Departament d'Educació, 2022, p. 269)

El sistema d'avaluació per obtenir la qualificació de l'alumnat es basarà en tres activitats (taula 2).

Taula 2. Sistema d'avaluació.

Sessió	Activitat	Percentatge	Criteris d'avaluació
Sessió 4	Lliurament dossier sortida	25%	Criteris d'avaluació 1 i 3
Sessió 6	Eix cronològic	25%	Criteris d'avaluació 2 i 4
Sessió 13	Presentació final	50%	Criteris d'avaluació 1,2, 3 i 4

3.5 Sabers

Al llarg de la situació d'aprenentatge es prioritzaran els sis sabers que s'indica a continuació:

1. Reptes del món actual: Tècniques i mètodes de recerca de les ciències socials (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Anàlisi de textos, interpretació de plànols, elaboració de models en tres dimensions a escala, esquemes i síntesis, representació de gràfics i interpretació d'imatges a través de mitjans analògics i digitals accessibles (Departament d'Educació, 2022, p. 282).

2. Reptes del món actual: Migracions i interculturalitat (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Reconeixement dels factors de diversitat social, econòmica, etnicocultural i de gènere i la seva contribució a la cultura i a la societat, tant a principis del s.XX com a l'actualitat (Departament d'Educació, 2022, p. 282).

3. Reptes del món actual: Migracions i interculturalitat (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Participació en activitats que promoguin actituds d'interès, coneixement, curiositat, respecte i estima envers persones i col·lectius migrats per mitjà del diàleg i d'una aproximació intercultural (Departament d'Educació, 2022, p. 282).

4. Reptes del món actual: Global i local (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Establiment d'anàlisis comparades de l'habitatge obrer urbà, la seva evolució des de l'inici del s.XX i els reptes de futur (Departament d'Educació, 2022, p. 282).

5. Societats i territoris: Població, territori i recursos (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Interpretació de les transformacions del territori català per l'acció humana industrialitzadora i la distribució desigual dels recursos i del treball (Departament d'Educació, 2022, p. 284).

6. Societats i territoris: Perspectiva de gènere (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Reconeixement de les aportacions de les dones en diferents àmbits socials, culturals, artístics, econòmics i polítics (Departament d'Educació, 2022, p. 285).

7. Compromís cívic local i global: El patrimoni cultural i artístic (Ciències Socials : Geografia i Història)

- Participació en accions de posada en valor i difusió del patrimoni local amb actitud col·laborativa i emprenedora (Departament d'Educació, 2022, p. 286).

Per tal de visualitzar la presència dels sabers a les diferents sessions que componen la situació d'aprenentatge, s'ha confeccionat la taula 3 que reuneix la informació:

Taula 3. Presència dels sabers a cada sessió.

	Saber 1	Saber 2	Saber 3	Saber 4	Saber 5	Saber 6	Saber 7
Sessió 1							
Sessió 2							
Sessió 3							
Sessió 4							
Sessió 5							
Sessió 6							
Sessió 7							
Sessió 8							
Sessió 9							
Sessió 10							
Sessió 11							
Sessió 12							
Sessió 13							

3.6 Desenvolupament de la situació d'aprenentatge

La proposta es desplega d'acord amb les característiques generals que s'assenyala tot seguit i, al proper apartat, la descripció detallada de cada sessió detalla amb concreció els agrupaments i materials que es requeriran.

3.6.1 Agrupaments

Es combinaran activitats que propiciïn quatre agrupaments diferents:

- Grup gran o grup classe. Serà l'agrupament que es farà servir per a les píndoles conceptuals en format magistral, així com pels debats i les recapitulacions de la majoria d'activitats.
- Grup petit (4 persones). Nombroses dinàmiques discorreran en equips i, molt especialment, la construcció de la maqueta, que reunirà al mateix grup petit al llarg de diverses sessions.
- Parelles. Algunes dinàmiques tindran lloc en parelles, ja que aquest agrupament fomenta el diàleg tranquil que pot ajudar a alguns/es alumnes i no comporta gaire moviments dins l'aula, ja que es convidaria a l'estudiantat a asseure's amb la persona més propera, sense necessitat de traslladar les taules.
- Individual. Finalment, de vegades es propiciarà el treball en solitari per esperonar l'autonomia de l'alumnat.

3.6.2 Materials

En primer lloc, caldrà disposar dels recursos bàsics per dur a terme les classes de caire més teòric que tindran lloc dins de l'aula, és a dir, serà indispensable comptar amb: ordinadors amb connexió a internet, tant pel professorat com per l'alumnat; projector i pantalla perquè el professorat pugui mostrar els materials necessaris; i disposar de software o aplicacions de tractament de text i d'imatge.

A més, a la descripció detallada de cada sessió es farà notar els documents específics per al professorat i l'alumnat, com ara bases d'orientació; dossiers de la sortida, diapositives, lectures, etc.

Finalment, la maqueta requerirà comptar amb el material per poder-la construir. El sistema que es proposa per elaborar el model pretén ser el més senzill possible, tal i com es descriurà més endavant. Necessitarem disposar de:

- Cartró ploma
- Tisoires
- Regle

- Cinta adhesiva transparent
- Cinta adhesiva per les dues cares

3.6.3 Tipus d'activitats

Durant l'evolució de la proposta, les activitats es diferenciaren en quatre categories, en funció del seu rol dins del procés d'aprenentatge. La taula 4 determina la naturalesa de cada sessió i el paper que juga cadascuna de les etapes

Taula 4. Estructura de les activitats desenvolupades a cada sessió.

Activitats inicials	Sessió 1	<i>Què en sabem?</i> Connectem amb els coneixements previs de l'assignatura de Socials
Activitats de desenvolupament	Sessió 2	<i>Aprenem nous sabers.</i> S'aborden els set sabers seleccionats mitjançant diverses estratègies, inclòs un itinerari guiat pel barri Collblanc-La Torrassa
	Sessió 3	
	Sessió 4	
	Sessió 5	
	Sessió 6	
Activitats estructurals	Sessió 7	<i>Què hem après?</i> Els nous coneixements cristal·litzen en la construcció de la maqueta d'un habitatge real d'una família migrada al barri visitat
	Sessió 8	
	Sessió 9	
	Sessió 10	
	Sessió 11	
Activitats d'aplicació	Sessió 12	<i>Apliquem el que hem après.</i> Es presenta al grup classe les maquetes dels equips, es reflexiona conjuntament i es celebra l'exposició dels models al vestíbul del centre
	Sessió 13	

3.7 Activitats d'aprenentatge i d'avaluació: descripció detallada

3.7.1 Sessió 1 : Com a casa enlloc? Com era l'habitatge de la Josefa?

Sessió 1 : Com a casa enlloc? Com era l'habitatge de la Josefa?	
Tipus	Activitats inicials. Què en sabem?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3 i 4
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf per prendre apunts. Professorat: ordinador, projector, diapositives i targes de cartolina pel racó de pensar.
Avaluació	Avaluació Diagnòstica. Comprovar els coneixements previs sobre la industrialització i el moviment obrer, si cal s'hauran de reforçar les idees principals al llarg de les properes sessions. Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació activa dels estudiants durant els debats i a l'exploració de coneixements previs. Emprar graella d'observació Document-01-08

1. Presentació del repte i del producte final (20 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupació: En grup classe.

La professora explica breument el repte: "Inesperadament has heretat un habitatge i t'hi vols instal·lar: visitarem l'edifici, coneixerem la seva història i en farem una maqueta per decidir com viure-hi", amb l'ajut de 4 diapositives [Document-01-01](#). Alhora que s'explica el repte, la professora pregunta al grup si coneixen els problemes actuals d'accés a l'habitatge i demana si ells/elles viuen de lloguer o de propietat.

Primer en parelles i després posada en comú en grup classe. Material d'estímul inicial amb preguntes per debatre, projectar la diapositiva [Document-01-02](#):

- A quin d'aquests edificis t'agradaria viure i per què?
- On diries que es troba cada edifici? Què t'ho fa pensar?
- Reconeixes els edificis? Els has vist abans? N'has vist de semblants?
- Quan creus que es va construir cada edifici? Al s.XIX, al s.XX o al s.XXI? Per què ho creus?
- Qui creus que vivia en cada edifici? Obrers, burgesos, nobles?

2. Exploració de coneixements previs i pont cognitiu (15 min.)

Metodologia: Gamificació.

Agrupació: Concurs en petits grups (4 persones).

Fem memòria amb algunes preguntes sobre dos dels temes que s'han estudiant anteriorment: industrialització i Primera Guerra Mundial. Ho fem projectant unes diapositives [Document-01-03](#) on hi ha sis afirmacions que l'alumnat, en petits grups, haurà de decidir si són vertaderes/falses. Llavors es discutiran els resultats amb tot el grup. Les afirmacions es relacionen amb la nova matèria que s'introduirà al llarg d'aquesta situació d'aprenentatge.

3. Introducció a dos conceptes clau: el creixement de població i l'habitatge (20 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives amb participació activa de l'alumnat.

Agrupació: En grup classe.

Descobrim les localitzacions i dates dels edificis, introduïm les dades del creixement de població als nuclis urbans de Catalunya i ho vinculem a la necessitat de construir habitatge a municipis que creixen significativament, com l'Hospitalet de Llobregat. Sabem mitjançant les dades del padró que la Josefa Muñoz Zamora era una de les nombroses senyores migrades de Murcia que vivia de lloguer amb la seva família al barri de Collblanc-La Torrassa.

Emprarem quatre diapositives, projectar [Document-01-04](#).

- Naturalesa de la població de l'Hospitalet al 1930 (Camós, 1997a, p. 141)
- Comparació de les dades actuals (2021) del conjunt de Catalunya, per connectar el debat amb la situació que vivim avui

Es convida a l'alumnat a preguntar-se sobre els motius del creixement sobtat de la població, quines són les seves hipòtesis i quina mena d'informació els caldria obtenir per poder-les confirmar?

Tot seguit, es diferencien i defineixen els quatre tipus principals d'habitatge obrer més estès durant les dates que ens ocupen, projectar [Document-01-05](#): casa de cos, habitatges en passadís, casa de pisos i gratacels. Més endavant aprofundirem en aquets edificis, avui només els presentem. Finalment, es mostrarà una barraca, projectar [Document-01-06](#) que ens portarà a la reflexió grupal a les preguntes:

- Quins avantatges ens ofereixen els quatre tipus d'habitatges en comparació amb el barraquisme?
- Encara existeix el barraquisme avui?

4. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret tres targes de cartolina amb les idees clau següents, [Document-01-07](#):

- La població a Catalunya CREIX ESPECTACULARMENT als anys 1920-30
- Hi ha DIFERENTS TIPUS d' HABITATGE OBRER
- Hi havia BARRAQUES a les ciutats

3.7.2 Sessió 2 : *Perspectiva històrica per comprendre la Josefa*

Sessió 2 : <i>Perspectiva històrica per comprendre la Josefa</i>	
Tipus	Activitats de desenvolupament. Aprenem nous sabers.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 5 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf per prendre apunts. Professorat: ordinador, projector, diapositives, quatre textos fotocopiats per repartir a l'alumnat i targetes de cartolina pel racó de pensar.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació activa dels estudiants durant els debats i a l'exploració de coneixements previs. Emprar graella d'observació Document-02-06

1. Pont cognitiu (5 min.)

Amb el suport de tres diapositives, la professora inicia la lliçó amb preguntes sobre les dades demogràfiques que es van estudiar el dia passat [Document-02-01](#)

2. Descriure i relacionar quatre realitats històriques essencials del període 1920-1930 (50 min.)

Metodologia: Tècnica activa del puzzle, cal seguir els agrupaments que s'assenyalen a continuació.

Es proporcionarà a l'alumnat un text corresponent a un dels temes següents, impresos en quatre colors diferents:

- Exposició Internacional de Barcelona de 1929 (Sagarra, 1997, p. 192-193; Solà-Morales, 1980, p. 1, 50) [Document-02-02](#) també disponible en àudio [Document-02-07](#)
- Dictadura de Primo de Rivera 1923-1930 (Balcells, 2004, p. 739, 742-743) [Document-02-03](#) també disponible en àudio [Document-02-08](#)
- Moviment anarquista (Camós, 1997b, p. 172-173) [Document-02-04](#) també disponible en àudio [Document-02-09](#)
- Segona industrialització a Catalunya a principis del s.XX (Nadal & Maluquer de Motes, 1985, p. 181; Maluquer de Motes, 1998, p. 92, 100-101) [Document-02-05](#) també disponible en àudio [Document-02-10](#)

Es seguiran les fases següents:

- Fase 1. Lectura individual (10 min.)
- Fase 2. Tothom amb el mateix color, grups de 4 estudiants (10 min.)
- Fase 3. Grups híbrids, tots els colors (15 min.)
- Fase 4. Socialitzem amb grup classe (15 min.)

Com a reflexió final, la professora pregunta al grup:

- Què més sabeu sobre la Josefa Muñoz Zamora?
- Heu trobat referències explícites sobre "murciàns"?
- Què heu après sobre el barri Collblanc-La Torrassa?

3. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret tres targetes de cartolina amb les idees clau següents:

- Exposició Internacional de Barcelona de 1929
- Dictadura de Primo de Rivera 1923-1930
- Moviment anarquista i CNT
- Segona industrialització a Catalunya

3.7.3 Sessió 3 : Visitarem l'edifici que hem heretat molt aviat!

Sessió 3 : Visitarem l'edifici que hem heretat molt aviat!	
Tipus	Activitats de desenvolupament. Aprenem nous sabers.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4 i 5
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf per prendre apunts; fotocòpies dels textos del “mètode d'experts” per lliurar a l'alumnat. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació activa dels estudiants durant la dinàmica del “mètode d'experts”. Emprar graella d'observació específica Document-03-05

1. Anirem a visitar els edificis que hem heretat (5 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupació: En grup classe.

S'explica al grup que la propera sessió es dedicarà a fer un itinerari per conèixer sobre el terreny les propietats de l'herència. En total, visitarem externament 11 edificis, construïts als anys 1920-30 i que pertanyeran als quatre tipus d'habitatges que vam definir. La nostra protagonista, Josefa Muñoz Zamora Collado, va viure a un d'aquests habitatges i els seus paisans de Mazarrón (Múrcia) també. Amb posterioritat a la sortida, convidarem a l'alumnat a que triï un dels immobles que veurem per aprofundir-hi mitjançant la construcció d'una maqueta.

Projectem un breu vídeo motivador (durada: 2 min.) sobre una ruta similar que van dur a terme els estudiants d'ESO d'un institut de l'Hospitalet de Llobregat:

https://www.youtube.com/watch?v=IVWBM-ju_s0

2. Pont cognitiu (5 min.)

Posada en comú en grup classe. En acabar de veure el vídeo, la professora pregunta sobre els tipus d'habitatges que s'han esmentat a l'enregistrament i fem una pluja d'idees per recordar alguns conceptes de la classe anterior.

3. Quin barri visitarem? (10 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupació: En grup classe.

En grup classe. La professora mostra l'itinerari [Document-03-01](#) i explica que el barri de Collblanc de l'Hospitalet va créixer espectacularment en població i va prendre la seva forma urbana actual durant els anys 1920-30. Abans d'això a aquests terrenys gairebé no hi existien edificacions, tal com s'observa amb l'eina digital “Catalunya: l'ull del temps”, que es projecta pel grup mentre un/a alumne manipula amb el ratolí des de l'ordinador de la docent: <https://visors.icgc.cat/ulldeltemps>

Imatge 1. Vista del barri de Collblanc-La Torrassa amb el visor “L'ull del temps” i l'ortofoto de 1945.

La professora llança la pregunta:

- Quins canvis i quines continuïtats podem observar al teixit urbà amb el pas del temps?

Coneguem millor la història urbana amb una successió de mapes originals dels anys 1914, 1923, 1928 (construcció del nou clavegueram en color vermell), 1932 i 2024 [Document-03-02](#)

Mentre comenta els mapes, la professora fa preguntes al grup per despertar la seva curiositat pels habitants del barri:

- Quines persones creieu que van començar a viure aquí?
- Eren homes? Eren dones? Eren infants? Era gent gran?
- D'on van venir aquestes persones?
- Com devia ser la seva vida aquí?
- Com eren els seus habitatges?
- Com devia ser el seu dia a dia?

4. Quins tipus d'habitatges visitarem? (20 min.)

Metodologia: Mètode d'experts [Document-03-03](#)

Agrupació: Grup petit (4 persones)

Abordarem amb més detall les característiques dels quatre tipus d'habitatges de l'itinerari, amb l'objectiu que d'ara endavant, els puguem reconèixer en passejar per les ciutats catalanes, ja que no són exclusius del barri de Collblanc, sinó també presents a nombrosos nuclis urbans d'arreu de Catalunya. Es proporcionaran quatre textos il·lustrats de mitja pàgina d'extensió que ha elaborat la professora [Document-03-04](#) sobre: 1) Casa de cos; 2) Habitatges en passadís; 3) Casa de pisos; 4) Gratacels. Cada membre del grup, primer, llegeix i, després, explica a la resta de companys/es l'habitatge que se li ha assignat.

En concloure la dinàmica del "mètode d'experts", es posarà en comú amb el grup classe els trets fonamentals de cada tipus. La professora tanca la dinàmica dient que les dades del padró revelen com la immensa majoria dels habitatges en passadís es van llogar a famílies provinents d'Almeria i Múrcia, com la de la Josefa Muñoz Zamora.

5. Com aconseguirem aprendre molt més durant l'itinerari? (15 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupació: Grup classe

La professora explica que en iniciar la visita es proporcionarà un dossier a cada alumne/a. Un cop siguem davant de cadascun dels edificis, amb l'objectiu de comprendre'ls millor, caldrà prendre nota d'alguns aspectes:

- L'edifici disposa d'altres edificacions a banda i banda? En cas afirmatiu, de quina època creieu que són, més antics, més recents o de les mateixes dates?
- L'edifici està ben assolellat, rep llum directa del sol?
- L'edifici està ben conservat?
- L'edifici està ornamentat? La seva façana té decoracions?
- Creieu que l'edifici s'ha modificat gaire des de la seva construcció original? Què us ho fa pensar?
- Us agradaria haver heretat aquest edifici o un habitatge dins d'aquest edifici? Per què?

Es consulta a l'alumnat sobre la idoneïtat de les preguntes exposades i es dona l'oportunitat d'afegir-ne, eliminar-ne o modificar-ne alguna.

S'informa a l'alumnat que aquest dossier es retornarà a la professora en acabar l'itinerari i se n'avaluarà el contingut.

Per tal de dur a terme l'avaluació i qualificació del dossier, s'acorda amb el grup una rúbrica de dues categories que serà l'aplicada.

6. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret quatre targes de cartolina amb les idees clau següents:

- Casa de cos
- Habitatges en passadís
- Casa de pisos
- Gratacels

3.7.4 Sessió 4 : Sortim de l'aula! Ruta per Collblanc-La-Torrassa.

Sessió 4 : Sortim de l'aula! Ruta per Collblanc-La-Torrassa.	
Tipus	Activitats de desenvolupament. Aprenem nous sabers.
Temps dedicat	3 hores
Sabers	1, 2, 3, 4, 5 i 7
Recursos	Alumnat i professorat: bolígraf, recorregut de la sortida, dossier de la sortida. Professorat: textos impresos per repartir de deures al final i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat durant la sortida. Emprar graella d'observació específica Document-04-04 Avaluació Qualificadora-Acreditativa. Caldrà aplicar la rúbrica de dues categories acordada amb el grup classe durant la sessió anterior. Criteris d'avaluació 1 i 3.

1. Benvinguda a l'itinerari pel barri de Collblanc de l'Hospitalet de Llobregat (10 min.)

Agrupació: En grup classe.

La professora transmet les instruccions bàsiques sobre l'activitat i reparteix a cada alumne/a, impresos en paper:

- El full on es grafia el recorregut que seguirem [Document-03-01](#)
- El dossier de la sortida amb tots els edificis [Document-04-01](#)
- Es recorda que durant l'itinerari s'ha de respondre a les preguntes sobre cada edifici.
- S'insisteix que al final de la sessió s'haurà de retornar el dossier a la professora per tal de poder-lo qualificar.

Es fa notar que als edificis que visitarem hi viuen persones actualment i, malgrat només els veurem des de l'exterior, és molt probable que coincidim amb els seus habitants: es demana el més escrupolós respecte i defensa de la dignitat dels veïns; si us plau, no riguem, ni assenyallem, ni ens expressem amb menysteniment davant de les seves llars.

2. Pont cognitiu (10 min.)

Agrupació: En grup classe.

El punt de trobada és a la Carretera de Collblanc, a la sortida del metro, i el Gratacels és visible des d'allà. La professora pregunta al grup:

- Què recordem del barri de Collblanc-La Torrassa?
- Quin edifici veiem davant? El reconeixeu? Què me'n podeu dir?

3. Desenvolupament de l'itinerari (140 min.)

El professorat acompanyarà l'alumnat al llarg de tot el recorregut. Es farà una aturada d'uns 10 minuts davant de cada edifici per poder-lo observar i respondre les preguntes. Durant tot l'itinerari la professora assisteix l'alumnat i resol els dubtes que vagin sorgint.

Mentre es produeix el desplaçament d'un edifici a un altre de l'itinerari, el professorat anirà assenyalant tots els altres immobles d'habitatges que també es corresponen amb el mateix període, 1920-30, que son nombrosos i molt semblants als que s'ha triat per estudiar, amb la intenció d'evidenciar com, encara avui, el gruix del barri és producte del boom d'assentaments de l'etapa que s'analitza.

4. Racó de pensar a l'aire lliure (10 min.)

La professora recapitula tres idees rellevants fruit de l'itinerari:

- El barri d'avui és la conseqüència del creixement del 1920-30
- Els habitatges on van viure persones migrades com la Josefa avui segueixen en ús
- Hem reconegut molts edificis similars als que estudiem

5. Conclusió de l'itinerari (10 min.)

En grup classe. La professora dona per finalitzada la visita i:

- Reparteix un text imprès de quatre pàgines (Poblet, 2001, p. 16, 20, 22-23) [Document-04-02](#) que també ha penjat escanejat al Drive i en àudio [Document-04-03](#), i explica que cal portar-lo llegit per la propera classe, ja que farem un exercici en base a aquesta lectura i a la sortida.
- Recull els dossiers de la sortida emplenats per l'alumnat.

3.7.5 Sessió 5 : Què hem après de la nostra nova casa i de la Josefa?

Sessió 5 : Què hem après de la nostra nova casa i de la Josefa?	
Tipus	Activitats de desenvolupament. Aprenem nous sabers.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 5 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf, text que se'ls va donar la sessió anterior. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat a la classe inversa. Emprar graella d'observació específica Document-05-02

1. Pont cognitiu i reflexió sobre la sortida amb el suport del dossier de la sortida (25 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupament: En grup classe amb la participació de tot l'alumnat.

La professora ha revisat prèviament els dossiers i ha triat i escanejat un habitatge de cada tipus en funció dels comentaris positius/negatius escrits per l'alumnat. Es projecten les quatre diapositives d'aquestes pàgines del dossier, que inclouen també els comentaris escrits de l'alumne/a. Debat dirigit:

- Compartiu les valoracions de l'edifici? El voldríeu heretar? Per què?
- Quina impressió us ha donat el barri? El barri on viu una persona afecta a la seva identitat?
- Com són les persones que avui habiten en aquests edificis? Quines edats? Quin nivell econòmic? Creieu que són persones migrades?
- Quins canvis i quines continuïtats observem entre la identitat de la Josefa i els habitants d'avui?

La professora retorna els dossiers corregits d'acord amb la rúbrica acordada amb el grup i l'alumnat té accés als resultats.

2. Quines persones visqueren originàriament als edificis que hem visitat? (20 min.)

Metodologia: Classe inversa [Document-05-01](#)

Agrupament: Primer en parelles i després es comparteix amb el grup classe.

L'alumnat treballarà amb el text que se'ls va donar la sessió anterior [Document-04-02](#) poden tenir-lo al davant. La lectura descriu els trets de la població del barri de Collblanc dels anys 1920-30. Es proposa respondre breument i per escrit a dues de les tres preguntes següents, cada parella pot triar a quines preguntes vol contestar. Al final es lliurarà l'escrit a la professora. Les preguntes són:

- Descriu com era la vida de la classe obrera industrial
- Característiques del flux migratori que va transformar Collblanc
- Pros i contres dels habitatges en passadís

3. Preparació pel proper dia (10 min.)

La professora explica que el proper dia tancarem la primera etapa del projecte fent una activitat avaluable en parelles on es recopili tot el que s'ha estudiat fins ara durant les cinc sessions. Es recomana portar les lectures i els materials compartits a la plataforma digital. També s'encoratja a refrescar la memòria sobre tot allò que hem fet fins ara. La tasca es podrà realitzar amb el suport dels recursos emprats.

4. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret les targetes amb les idees clau següents:

- Tota la família treballa
- Vida dura
- Dieta pobre

3.7.6 Sessió 6 : Tracem l'eix cronològic de la Josefa

Sessió 6 : Tracem l'eix cronològic de la Josefa	
Tipus	Activitats de desenvolupament. Aprenem nous sabers.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 5 i 6
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf, materials emprats a sessions anteriors. Professorat: ordinador, projector, diapositives, paper quadriculat per donar a l'alumnat, targetes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Qualificadora-Acreditativa. Caldrà aplicar la rúbrica de dues categories acordada amb el grup classe durant la sessió anterior. Criteris d'avaluació 2 i 4.

1. Pont cognitiu amb l'estímul d'una imatge projectada (10 min.)

En grup classe. Es mostra la imatge d'un grup de treballadores d'una fàbrica propera al barri Collblanc [Document-06-01](#). Per donar peu a la pluja d'idees, la professora explica que una d'elles es diu Josefa (l'assenyala dins la foto) i vivia al barri que hem visitat, justament a l'habitatge que heu heretat:

- Què en sabem de la vida d'aquestes dones?
- Per què els patrons preferien a treballadores dones?

2. Tracem l'eix cronològic dels fets de rellevància històrica per a la Josefa (45 min.)

Metodologia: Treball cooperatiu

Agrupació: En parelles

La professora dona les instruccions de l'activitat d'avaluació alhora que lliura un full de paper quadriculat a cada parella: Disposem de poques dades vitals de la Josefa, veritat? Tenim constància, gràcies al padró municipal, que l'any 1924 vivia a un habitatge al carrer Mas de Collblanc-La Torrassa amb els seus pares i els seus quatre germans. Ara bé, hem anat acostant-nos a la realitat històrica que la va envoltar. Per això, estem en disposició de traçar-ne un eix cronològic des de la perspectiva històrica. Caldrà triar algunes de les dates que han sorgit a les sessions anteriors, però no totes, sinó aquelles que considerem amb una destacada rellevància històrica per comprendre la Josefa. Cada data que s'inclouï a l'eix s'ha de justificar a sota amb una línia de text. El que s'avaluarà no és la quantitat bruta de dates: amb la inclusió de CINC dates, n'hi haurà prou, però és imprescindible justificar-ne la tria i que l'origen sigui fiable i verificable, per tant, és essencial assenyalar d'on s'han extret, de quina lectura, diapositiva, etc. tal i com reflecteix la rúbrica d'avaluació, que es projecta perquè tot el grup la vegi [Document-06-02](#)

3. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret les targetes amb les idees clau següents:

- Fonts fiables i verificables
- Perspectiva històrica
- Rellevància històrica

3.7.7 Sessió 7 : Mans a l'obra!!!

Sessió 7 : Mans a l'obra!!!	
Tipus	Activitats d'estructuració. Què hem après?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 4 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf. Professorat: plànols impresos per lliurar a l'alumnat, ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat. Emprar graella d'observació específica Document-07-01

1. Pont cognitiu amb retorn dels eixos cronològics elaborats per l'alumnat (10 min.)

Agrupació: En grup classe

La professora mostra dues diapositives on s'agrupen tots els eixos cronològics que les parelles van realitzar i pregunta al grup:

- Quines dates teniu en comú? L'any 1929, potser? Per què va triar aquesta data?
- Hi ha cap data que només l'hagi seleccionat una parella? Quina? Ens expliqueu per què la vàreu triar?

2. Com farem la maqueta? (15 min.)

Metodologia: Classe expositiva amb tècniques interrogatives.

Agrupació: En grup classe.

La professora explica que avui començarem l'etapa d'elaboració de les maquetes, que ens ocuparà durant les properes tres sessions. Projectem un vídeo on s'expliquen els materials que emprarem i els passos a seguir [Document-07-03](#)

Després, presentarem els materials que s'han portat a l'aula, un a un:

- Cartró ploma
- Tisores
- Regle
- Cinta adhesiva transparent
- Cinta adhesiva per les dues cares

3. Organització en grups de treball estables per a realitzar les maquetes (10 min.)

Passem de grup classe a petit grup (4 estudiants). S'estableixen els grups aleatòriament, per exemple fent servir l'ordre de llista. Des d'aquest moment en endavant, l'alumnat es disposarà assegut en grups de treball, també els propers tres dies, ja fins al final de la situació d'aprenentatge.

4. Tria i justificació dels habitatges a modelar (20 min.)

Metodologia: Treball cooperatiu.

Agrupació: En els equips establerts per la maqueta (4 membres).

Cada equip haurà de decidir quin habitatge convertirà en maqueta. La professora recorda a l'alumnat que aquesta serà la llar que han heretat i on pretenen instal·lar-se a viure. La docent també suggereix que en triïn dos habitatges perquè no podrà haver repeticions i s'afavorirà que existeixi pluralitat de tipus, és a dir, que es construeixi una maqueta de cadascun dels quatre tipus d'allotjaments. Per poder valorar i prendre la decisió, es facilitarà a cada grup una còpia dels plànols originals que hi ha dipositats a l'Arxiu Històric de l'Hospitalet de Llobregat, corresponents a alguns dels edificis que van visitar [Document-07-02](#)

Finalment, per poder fixar l'assignació definitiva, després de l'estona de discussió dels equips, un representant de cada informarà al grup classe en veu alta quina ha estat la seva elecció i els motius que els han portat a la tria.

5. Racó de pensar (5 min.)

La professora ha preparat tres targetes que contenen tres de les dates i dels esdeveniments que l'alumnat va seleccionar majoritàriament per l'eix cronològic que avui s'ha comentat al principi de la sessió.

3.7.8 Sessió 8 : Llegir entre línies: llegim els plànols!

Sessió 8 : Llegir entre línies: llegim els plànols!	
Tipus	Activitats d'estructuració. Què hem après?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf, plànols dels habitatges impresos en paper a escala. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targetes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat als debats. Emprar graella d'observació específica Document-08-02

1. Pont cognitiu amb l'estímul d'imatges projectades (10 min.)

Es projecten els plànols en planta assignats el dia anterior en diapositiva [Document-07-02](#)

- Poden identificar a quin grup d'alumnat pertany cada plànol?
- Recorden a quin tipus d'habitatge es correspon cada planta?

2. Primera lectura dels plànols (30 min.)

Metodologia: Treball cooperatiu dirigit per la professora.

Agrupació: En els equips establerts per la maqueta (4 membres).

Tots els equips segueixen l'explicació alhora. La professora guiarà als grups en la seva primera aproximació als plànols. Tot el material gràfic s'haurà imprès a la mateixa escala a la que es farà la maqueta: 1/20. Caldrà comptar amb l'ajut d'un regle i calculadora. Cada grup identificarà al seu plànol els elements següents:

- La porta d'accés a l'habitatge
- La paret de la façana
- Les parets mitgeres
- Les portes de cada cambra de l'habitatge
- Les finestres
- Els patis
- La cuina
- El lavabo
- Els dormitoris

Un cop fet això, sorgiran els primers interrogants significatius i inquietants que es comentaran i debatran conjuntament per tot el grup:

- On és la dutxa o banyera dins l'habitatge? Tots en teniu al plànol?
- Les estances disposen de finestra a l'exterior de l'edifici? Totes elles?
- Quina mida tenen les estances?

3. Traslladem els nostres mobles (15 min.)

Segueix l'explicació amb l'alumnat assegut en equips. Abans de concloure la sessió, la professora encarrega a l'alumnat que triï el seu element de mobiliari favorit de la llar on viuen avui per traslladar-lo a l'habitatge heretat. Com a deures, cadascú construirà un petit model volumètric i simplificat que, més endavant, podrem col·locar aquestes peces dins la maqueta del grup també a escala 1/20, d'acord amb els exemples que mostra la diapositiva [Document-08-01](#)

4. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret les targes de cartolina amb les idees clau següents:

- Habitatges sense dutxa ni banyera
- Estances sense ventilació directa
- Cambres petites

3.7.9 Sessió 9 : Posem la maqueta en solfa

Sessió 9 : Posem la maqueta en solfa	
Tipus	Activitats d'estructuració. Què hem après?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 6 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf, plànols dels habitatges impresos en paper a escala, material per elaborar les maquetes. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat als debats. Emprar graella d'observació específica Document-09-01

1. Pont cognitiu (10 min.)

Asseguts en equips, tot l'alumnat segueix l'explicació i participa. La professora pregunta si recorden:

- Què significa que un plànol o una maqueta estigui a "ESCALA 1/20"? Quina transformació hem de fer de les mides reals per tal de representar correctament aquesta escala?
- L'habitatge de la Josefa tenia dutxa? Vosaltres podríeu viure a una llar sense dutxa?
- Què més va preocupar-vos de l'habitatge de la Josefa?

2. Elaboració de maquetes. Instruccions per a la confecció (50 min.)

Metodologia: Treball col·laboratiu.

Agrupaments: En equips estables de construcció de la maqueta.

Asseguts en equips. La professora proporciona el material per fer els models: dues còpies del plànol, cartró-ploma, tisores, cinta adhesiva transparent i cinta adhesiva per les dues cares.

- Retallar la planta d'un dels dos plànols i enganxar-la a la base de cartró-ploma amb la cinta adhesiva per ambdues cares.
- Mesurar, marcar i retallar peces de cartró-ploma que reproduïxin els envans
- Enganxar les peces a la base

Es recomana que dues persones s'especialitzin en tallar peces i les altres dues en enganxar-les.

- Música de fons durant l'elaboració de les maquetes.

Es projecta la imatge mentre s'explica breument la música que hem preparat [Document-09-02](#)

Sonaran cançons, concretament conegudes com coples i cuplets, del mateix moment que s'estudia i que eren enormement populars a l'època entre els grups socials treballadors urbans. La professora fa notar que les intèrprets són femenines, Raquel Meller i Concha Piquer, dos referents absoluts del moment. Malgrat també hi hagués cantants masculins força cèlebres, les dones assolien, fins i tot, més èxit tant als concerts com a la venda de discs.

Raquel Meller, *La Segadora* (1923)

<https://www.youtube.com/watch?v=eLVLvr2yxaA>

Raquel Meller, *La Violetera* (1926)

<https://www.youtube.com/watch?v=erJvPhcz2mA>

Raquel Meller, *Margaritiña* (1929)

<https://www.youtube.com/watch?v=T1Z2g3GZbw8>

Concha Piquer, *La Dulce Mentira* (1922)

<https://www.youtube.com/watch?v=kF0Q7zWuPII>

Concha Piquer, *Miradla* (1930)

<https://www.youtube.com/watch?v=aoa4sv5aRgg>

Concha Piquer, *Noche de Luna* (1930)

<https://www.youtube.com/watch?v=2N47UFtE-QU>

3. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret les targetes de cartolina amb les idees clau següents:

- Raquel Meller
- Concha Piquer

3.7.10 Sessió 10 : Acabem la maqueta, i no em vinguis amb romanços

Sessió 10 : Acabem la maqueta, i no em vinguis amb romanços	
Tipus	Activitats d'estructuració. Què hem après?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 6 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf, plànols dels habitatges impresos en paper a escala, material per elaborar les maquetes. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targetes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat als debats. Emprar graella d'observació específica Document-10-01

1. Pont cognitiu (10 min.)

Asseguts en grup petit, tots els equips segueixen l'explicació i poden participar. La professora pregunta:

- Quins inconvenients vas descobrir als habitatges que heu heretat?
- Com podríeu solucionar aquests desavantatges?
- Quines reformes considereu imprescindibles per poder-hi viure vosaltres?
- De quina manera pogué impactar a la salut dels habitants originaris la manca de dutxes i la ventilació deficient? Quin tipus de malalties infeccioses eren comunes a l'època?

2. Finalització de les maquetes (30 min.)

Asseguts en grup petit. La professora guia la finalització dels models a escala. Hem detectat que als habitatges hi ha dues cambres particularment problemàtiques, des de la òptica actual, que són: la cuina i el lavabo.

- Música de fons durant l'elaboració de les maquetes.

Es projecta la imatge mentre s'explica breument l'obra [Document-10-02](#)

Sonarà una de les sarsueles més populars durant el període que ens ocupa, *Doña Francisquita* d'Amadeo Vives estrenada amb gran èxit a Madrid al 1923 i, uns mesos després, a Barcelona. Aquesta música també era coneguda entre els grups socials treballadors urbans, ja fos a través de la ràdio o per les interpretacions i adaptacions de tonades estretes de l'obra que se'n feia informalment. La protagonista femenina, Francisquita, va esdevenir un rol de ficció molt popular, amb la seva mà esquerra per embolicar la troça amb mil i un romanços i així aconseguir casar-se amb el noi que li fa patxoca, contra tot pronòstic. No representava pas una sofisticada *femme fatale* sinó una noia senzilla, desperta i, alhora, expeditiva, com segurament ho eren les dones migrades i la nostra Josefa.

Amadeo Vives, *Doña Francisquita* (1923)

<https://www.youtube.com/watch?v=fGL4w3QN2ck>

3. Reflexió davant de la maqueta (15 min.)

Asseguts en grup petit. Totes les maquetes s'han finalitzat. La professora convida als membres de cada equip a col·locar dins del model la peça de mobiliari a escala que van construir individualment i formula algunes preguntes retòriques:

- Com moblaríeu l'habitatge?
- Quantes persones viuríeu avui a l'habitatge?
- És un habitatge confortable?

Es recorda als grups que molt aviat tindrà lloc la celebració on cada equip mostrarà i comentarà el seu habitatge mitjançant la maqueta. Els propers dies es dedicaran a la preparació del material que requerirà aquesta festa: fotografies de la maqueta, diapositives i elaboració de la presentació. Es proposa que preparin conjuntament algunes idees que transmetin:

- Com els habitants originaris van allotjar-se a aquesta llar
- Com nosaltres avui ens adaptaríem a aquest habitatge

4. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió tot enganxant a la paret les targes de cartolina amb les idees clau següents:

- Malalties infeccioses: tifus, tuberculosi, tracoma
- Insalubritat
- *Doña Francisquita*, sarsuela

3.7.11 Sessió 11 : Fotografia amb anarquia

Sessió 11 : Fotografia amb anarquia	
Tipus	Activitats d'estructuració. Què hem après?
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 6 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf; telèfons mòbils per fer fotos, ordinadors portàtils per muntar la presentació digital. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat als debats. Emprar graella d'observació específica Document-11-03

1. Pont cognitiu (10 min.)

Asseguts en grup petit, tots els equips segueixen l'explicació i poden participar. La professora projecta una imatge del barri Collblanc-La Torrassa dels anys trenta, d'abans de la guerra civil [Document-11-04](#)

- Reconeixeu el barri?
- Aquests infants estaven escolaritzats?
- Recordeu la problemàtica que vam llegir sobre la manca d'escoles?
- Quines entitats van impulsar la construcció d'escoles?

Fixeu-vos en la següent imatge [Document-11-05](#)

- Quines famílies duïen als seus infants a escoles no religioses?
- Quina ideologia política gaudia d'ampli suport entre les persones migrades de Collblanc-La Torrassa?

Per últim, sé que us agradaria que us mostrés una imatge de la Josefa, però malauradament no la tinc. Ara bé, si disposem d'una paisana seva de Múrcia que també vivia al Collblanc-La Torrassa als mateixos anys, es deia Lola Peñalver [Document-11-06](#)

- Les dones també eren actives políticament? Hi havia dones anarquistes al barri?

Lola Peñalver fou una lluitadora anarquista d'origen murcià que vivia ben al costat de la Josefa i treballava a Can Trinxet. Pertanyia a la CNT i fou una sindicalista molt activa.

2. Sessió fotogràfica de les maquetes i preparació de les diapositives (45 min.)

Metodologia: Treball col·laboratiu.

Agrupaments: En equips estables de construcció de la maqueta.

La professora explica que cada equip fotografiarà i prepararà un suport digital (Canva, Powerpoint...) per la seva explicació. El proper dia serà destinat a que els equips assagin les presentacions, mentre que avui s'ultimaran els suports gràfics per a la celebració (maqueta, fotos, diapositives). Si cap maqueta requerís millores, avui és el moment de fer-ho.

- Música de fons durant la sessió de fotografies.

A las mujeres, cançó anarquista que es fa ressò de la implicació femenina a l'ideari. La lletra és de l'any 1936, així que l'hem de situar en l'òrbita de la Guerra civil. Hi ha documentades d'altres tonades amb lletra encoratjadora del paper de la dona dins l'anarquisme que daten d'una dècada abans, però no comptem amb la música, per això recorrem a aquesta peça. Es recomana projectar la lletra mentre sona la música [Document-11-02](#)

A las mujeres (1936)

<https://www.youtube.com/watch?v=yGAWZikE17E>

Hijos del pueblo, una cançó anarquista molt popular a Catalunya ja abans de la guerra civil espanyola, amb la lletra original de l'any 1885. La música sonarà dues vegades al llarg de la sessió i es recomana projectar la diapositiva [Document-11-01](#) i posar per primera vegada la cançó suggerint que s'escolti alhora que es segueix amb atenció la seva lletra.

Hijos del pueblo (1885)

<https://www.youtube.com/watch?v=neidSimlBlg>

3. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió amb les targes de cartolina amb les idees clau següents:

- Anarquisme
- Dones anarquistes

3.7.12 Sessió 12 : Josefa, a festes em convides!

Sessió 12 : Josefa, a festes em convides!	
Tipus	Activitats d'aplicació. Apliquem el que hem après.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf; ordinadors portàtils per visualitzar la presentació digital. Professorat: ordinador, projector, diapositives, targes de cartolina pel racó de pensar i graella d'observació específica.
Avaluació	Avaluació Formativa. Observacions i anotacions sobre la participació de l'alumnat als debats. Emprar graella d'observació específica Document-12-01

1. Pont cognitiu (10 min.)

Asseguts en equips, la professora pregunta:

- Quin ideari era molt estès al barri obrer de Collblanc-La Torrassa?

La docent prossegueix amb el repàs d'idees provinents de sessions anteriors amb l'ajut d'una imatge del greus fets de 1933 al barri [Document-12-02](#)

- Quin episodi va capturar aquesta fotografia de desembre de 1933?

2. Sessió preparatòria dels parlaments de la celebració (45 min.)

Metodologia: Treball col·laboratiu.

Agrupaments: En equips estables de construcció de la maqueta.

La professora explica que cada equip treballarà en la preparació dels discursos pel proper dia, última sessió de celebració. Es dona llibertat a cada grup per organitzar la presentació com prefereixin: un/a membre de l'equip pot exercir de portaveu o es poden repartir el rol entre tots/es. A més, es subratlla que l'exposició serà avaluada, tant per la professora com per la resta de l'alumnat, ja que cada equip emplenarà una rúbrica de coavaluació. Finalment, tots/es els/les membres de l'equip també co-avaluaran a l'alumnat del propi equip i s'autoavaluaran. Per tal d'orientar correctament les presentacions, es mostren projectades tres de les rúbriques:

- Rúbrica de la professora [Document-12-03](#)
- Rúbrica per l'equip extern [Document-12-04](#)
- Rúbrica interna de l'equip, cada membre avalua a la resta [Document-12-05](#)

3. Racó de pensar (5 min.)

La professora conclou la sessió amb les targetes de cartolina amb les idees clau següents:

- Anarquisme
- Dones anarquistes

3.7.13 Sessió 13 : Com a casa enlloc, festa de celebració!

Sessió 13 : Com a casa enlloc, festa de celebració!	
Tipus	Activitats d'aplicació. Apliquem el que hem après.
Temps dedicat	1 hora
Sabers	1, 2, 3, 4, 5, 6 i 7
Recursos	Alumnat: paper i bolígraf; presentacions digitals. Professorat: ordinador, projector, rúbriques de quatre tipus.
Avaluació	Avaluació Formadora. Formulari d'avaluació personal (autoavaluació), entre equips durant la presentació dels altres grups (coevaluació), dins del mateix equip (coevaluació). Avaluació Qualificadora-Acreditativa. Rúbrica específica, criteris d'avaluació 1, 2, 3 i 4 de la situació d'aprenentatge, qualificacions NA, AS, AN i AE.

1. Pont cognitiu, davant d'una maqueta com a estímul inicial (5 min.)

Asseguts en grup petit, tots els equips segueixen alhora l'explicació. La professora dona la benvinguda a la festa i, per iniciar la pluja d'idees, pregunta mentre assenyala la maqueta:

- Com era l'habitatge de la Josefa?

2. Presentació oral sobre la maqueta per equips (40 min.)

Cada grup mostra i comenta la seva maqueta a la resta de l'alumnat. Poden seguir el guió següent:

- Consideracions històriques essencials per comprendre l'habitatge originari
- Adaptacions que efectuariem avui a l'habitatge
- Grau de satisfacció amb l'habitatge heretat

S'encoratjarà a la resta d'alumnat per a que hi hagi intervencions al final de cada exposició, amb l'objectiu de fer propostes, comentar o suggerir aspectes que suscitin debat entre els equips, així com mirades creuades entre els diferents habitatges.

Un equip s'ocuparà de la coavaluació d'un altre equip mentre presenten [Document-12-04](#)

3. Coavaluació interna dels equips i autoevaluació (15 min.)

Individualment. La professora proporciona les rúbriques a cada alumne/a per dur a terme les avaluacions [Document-12-05](#) [Document-13-01](#)

3.8 Breu descripció de com s'aborden els vectors en aquesta situació d'aprenentatge

El vector que s'ha reforçat al llarg de la situació d'aprenentatge, malgrat n'hi hagi d'altres que també han sorgit, és el cinquè, ja que el tema que dona sentit al conjunt de les sessions és el fet migratori, quelcom íntimament relacionat amb els conflictes actuals i que interpel·la al pensament crític de cada ciutadà/na del món. Tot seguit s'incorpora el redactat literal del vector:

5. Ciutadania democràtica i consciència global: un currículum que promou la ciutadania democràtica i la consciència global amb voluntat de formar persones compromeses i capaces de promoure canvis i afrontar reptes. (Departament d'Educació, 2022, p. 6)

3.9 Mesures i suports universals

La situació d'aprenentatge inclou un conjunt de mesures i suports per tal de facilitar l'aprenentatge a tot l'alumnat:

- Facilita la col·laboració entre alumnes tant en la fase de desenvolupament com en la d'aplicació, de forma que l'alumne o alumna sempre disposa de la possibilitat de suport entre iguals, a banda de l'acció del o de la docent.
- Anticipa els continguts que s'han d'aprendre i en permet la reflexió per facilitar el desenvolupament posterior de les activitats.
- Clarifica les tasques que cal dur a terme en cada activitat.
- Explicita en les activitats d'estructuració els conceptes clau que cal adquirir i permet la reflexió personal i compartida sobre els aprenentatges desenvolupats.

4. RESULTATS D'APLICACIÓ

4.1 Descripció de l'aplicació d'una versió reduïda a l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet

4.1.1 Limitacions de la posada en pràctica

La planificació dels programes del curs 2024-2025 del 4rt curs d'ESO a l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet no feien possible aplicar la situació d'aprenentatge que proposàvem, a més, la meua mentora de Pràctiques II era professora a 1er d'ESO i la meua intervenció havia de tenir lloc en aquest curs. Després de parlar-ho amb la cap d'estudis, es veié factible, però, aplicar una versió reduïda (passar de 13 sessions a 5 sessions) dins l'aula d'acollida del centre⁵.

No cal dir, que era tot un repte assajar la proposta amb un alumnat tot just arribat al nostre país amb problemes de comunicació per l'idioma i d'edats i nacionalitats molt diverses. No obstant, la pregunta inicial que em feia era si recórrer a la història local d'un barri que ni coneixien podria servir d'ancoratge per les activitats que havia pensat prèviament. Així mateix, la naturalesa d'origen estranger de l'alumnat em feia pensar que el tema que els compartiria connectaria fàcilment amb ells/elles. Les meues esperances es van fer realitat.

D'altra banda, l'aula d'acollida tenia un nombre d'estudiantat variable que oscil·lava entre els cinc i vuit alumnes, un grup manifestament petit, ben lluny de la mida de vint-i-cinc alumnes de les classes al centre. Amb ells i elles vam fer les cinc sessions que detallaré tot seguit, ja que no es van ajustar exactament a cap de les dinàmiques que s'han descrit anteriorment a la situació d'aprenentatge.

4.1.2 Sessió aula d'acollida 1 : Conèixer els barris de l'Hospitalet

Aquesta primera sessió no estava realment inclosa en la meua situació d'aprenentatge ja que em vingué donada pel centre. L'institut sol dedicar unes hores a l'aula d'acollida per parlar dels monuments de l'Hospitalet al barri del Centre, un dels llocs més antics de la ciutat: dues cases senyorials del segle XVI, un carrer de cases de cos del primer nucli fundacional de la vila i una torre de guaita desmuntada d'una antiga casa de pagès i tornada a muntar en una mena de "barri gòtic" hospitalenc. Aquests "monuments", declarats a les acaballes del franquisme amb criteris lluny de la societat que conformava l'Hospitalet de Llobregat, no interessaren gaire al grup, però la sessió fou molt profitosa perquè es pogué treballar des de la geografia els límits dels barris i la seva aparició temporal.

Imatges 2-3. Primera sessió a l'aula d'acollida de l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat.
Fotografies: Glòria Arriaga

⁵ Vull agrair la confiança que em feu la professora a càrrec de l'aula d'acollida, Glòria Arriaga.

Allà em vaig adonar que les dues preguntes que es podien verbalitzar el primer dia només eres: A quin barri de l'Hospitalet vius? i A quin barri et sembla que està el teu Institut?

Ara bé, si l'estudiantat no vibrava amb el patrimoni arquitectònic, com reaccionaria davant de les cases senzilles, senzillíssimes, que volia explicar els dies següents?

4.1.3 Sessió aula d'acollida 2 : El boom constructiu de Collblanc-La Torrassa

És, doncs, a la segona sessió on començava l'aplicació de la nostra situació d'aprenentatge. Vista l'experiència del primer dia, tenia dubtes si tot podria funcionar, i em vaig llançar a enunciar el repte: "Inesperadament has heretat un habitatge i t'hi vols instal·lar: visitarem l'edifici, coneixerem la seva història i en farem una maqueta per decidir com viure-hi". Ah, sí? On?

Això ens permeté fer una recapitulació dels barris de l'Hospitalet i explicar-los que al barri que anomenem Collblanc-La Torrassa abans només hi havien camps de secà i alguna casa prop de la carretera de Collblanc. Se'ls va explicar amb mapes i fotos de l'època que es va produir un boom demogràfic que multiplicà per 5,5 el nombre d'habitants.

I malgrat que la casa que havíem heretat era senzilla, de planta baixa i un pis, amb els arrebossats mig despresos, tothom parà atenció. Penso que tots i totes acabaven de passar l'experiència amb la seva família de cercar un pis on viure al barri.

Imatges 4-5. Segona sessió a l'aula d'acollida de l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat.
Fotografies: Glòria Arriaga

4.1.4 Sessió aula d'acollida 3 : Migracions dels anys 20 cap a l'Hospitalet

La tercera sessió es dedicà a caracteritzar la migració dels anys 20. Calia començar per coses senzilles: un mapa d'Espanya amb divisió provincial i explicar on era Múrcia o Andalusia. Llavors em vaig trobar, que al nostre alumnat de l'aula d'acollida mai se'ls hauria passat pel cap que aquelles famílies no sabessin parlar català! En aquest punt, que no portava preparat, no em vaig poder aturar per explicar la situació de diglòssia que vivia la Catalunya dels anys 20. Sí que vam dedicar un moment per parlar de les dificultats dels grups socials que no comparteixen les llengües que es parlen al seu entorn proper.

Vaig facilitar-los algunes dades estadístiques procedents del Padró d'habitants, però m'interessava molt més posar-los cara a aquests obrers i obreres provinents de Múrcia i Almeria. Per què venia la gent? Simplificant molt, els vaig explicar que hi havia feina, ja que hi havia fàbriques al barri del costat, a Santa Eulàlia. Tenim unes fotografies molt bones d'aquesta època d'obreres de la fàbrica tèxtil de can Trinxet. Vam poder parlar una mica de l'edat de les treballadores, algunes eren nenes de l'edat de l'alumnat del nostre institut. No els vaig parlar de l'ideari anarquista del barri, tan sols els vaig explicar que molts d'aquests migrants venien de treballar a les mines de Múrcia i que estaven molt preocupats

pels drets dels treballadors i treballadores. Que havien d'entendre que el barri de Collblanc-La Torrassa hi havia xarxes de solidaritat.

Imatges 6-7. Tercera sessió a l'aula d'acollida de l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat.
Fotografies: Glòria Arriaga

4.1.5 Sessió aula d'acollida 4 : Com era l'habitatge de la Josefa?

La quarta sessió la dedicàrem a explicar amb fotografies i plànols els tipus de casa que es van construir en el boom constructiu del barri. Aquí vam treballar estrictament els quatre tipus principals d'habitatge obrer més estès durant les dates que ens ocupen, seguint el [Document-01-05](#): casa de cos, habitatges en passadís, casa de pisos i gratacels.

Primer de tot calia entendre, que tota aquesta diversitat d'habitatges estava en un sol barri. I, en segon lloc, s'intentava verbalitzar com es devia viure en cada situació. S'utilitzaren fotocòpies dels plànols originals extrets d'una recerca personal als expedients d'obres de l'Arxiu Municipal de l'Hospitalet de Llobregat. Comentar aquests aspectes pot semblar una cosa fàcil, però he anat amb peus de plom perquè hom ha d'imaginar-se on i com viu el teu alumnat. Tots els plànols dels anys 20 que hem treballat, són de cases que encara romanen dempeus i habitades. L'infrahabitatge és més present que mai als nostres barris i no voldria que parlant del passat fes sentir algú incòmode de les misèries d'avui.

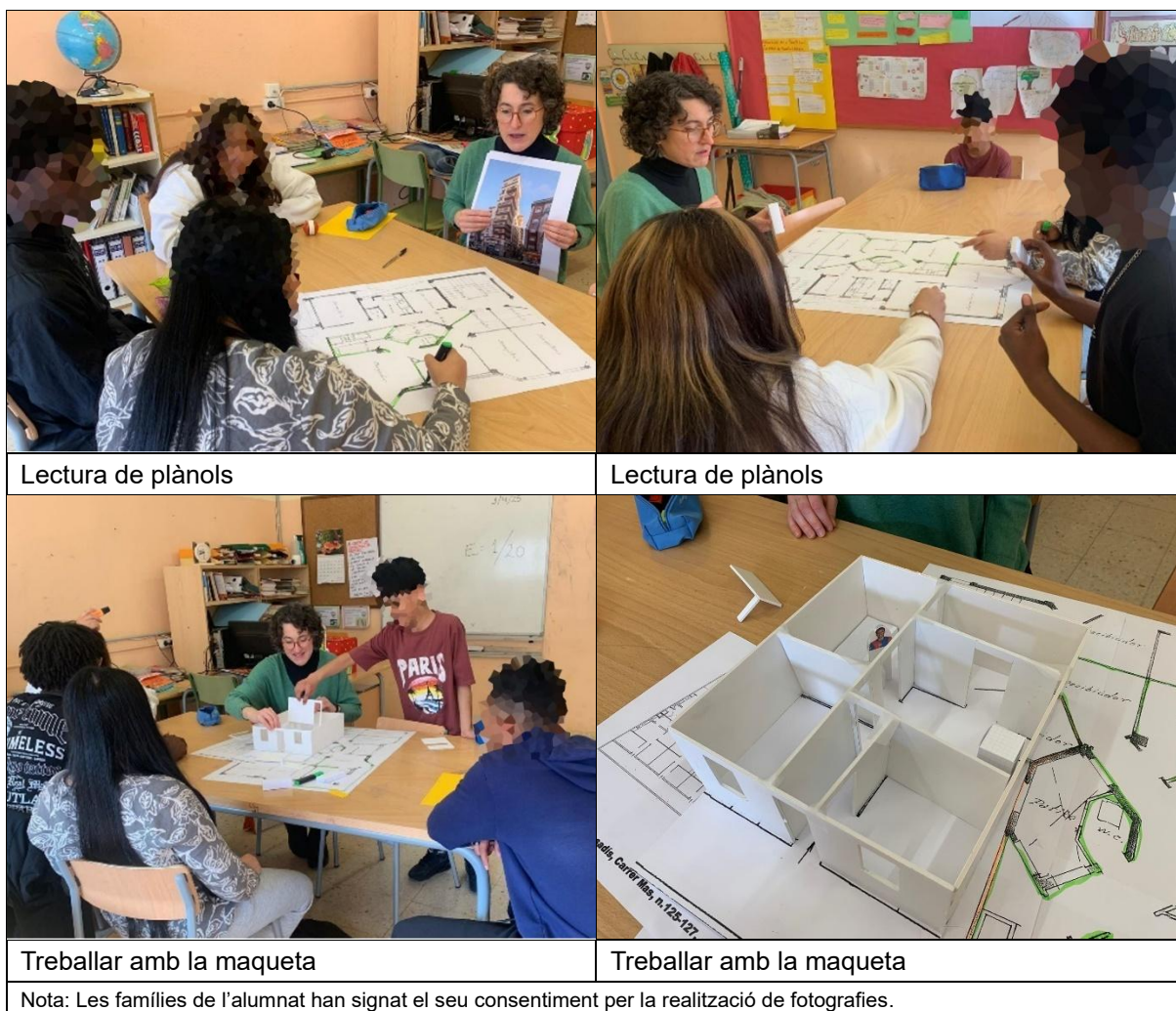
Imatges 8-9. Quarta sessió a l'aula d'acollida de l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat.
Fotografies: Glòria Arriaga

4.1.6 Sessió aula d'acollida 5 : Una maqueta per veure si ens caben els mobles

La darrera sessió anava bastant justa de temps. Havia detectat que calia fer alguna activitat per millorar la lectura de plànols i ens vam passar una bona estona resseguint amb retolador els diferents tipus de pisos que ens trobem en un mateix edifici i, així, poder discutir les seves condicions d'habitabilitat. Quan de petit pot ser un habitatge digne? O potser no és un problema de mida i sí de ventilació i de sol? O de l'equipament de la llar? De cop es donaren compte que a la majoria dels plànols dels anys 20 no trobaven cap dutxa enlloc!

Com que teníem poc temps, vaig portar a l'aula les peces de cartró-ploma de la maqueta ja retallades i el que va fer l'alumnat de manera cooperativa va ser muntar-la sobre un plànol a escala 1:20. Això, ens va portar a una breu lliçó de matemàtiques per entendre el concepte d'escala. Llavors cada alumne/a es va fabricar el seu moble preferit a escala i va intentar veure si li podia cabre en la maqueta que havíem fet. Això ens va permetre encetar un debat sobre quins mobles podia tenir una casa dels anys 20 i quins mobles considerem irrenunciables a les nostres cases. També es va preparar una figura humana a escala per veure si podia passar entre els mobles.

Per acabar, es va passar una enquesta final que era una recapitulació de la feina feta a les cinc sessions amb resultats que a continuació avaluarem.

Imatges 10-13. Cinquena sessió a l'aula d'acollida de l'IES Jaume Botey de l'Hospitalet de Llobregat.
Fotografies: Glòria Arriaga

4.2 Breu avaluació d'uns resultats agafats en pines

L'annex 1 recull les respostes de l'alumnat de l'aula d'acollida als cinc qüestionaris que se'ls va fer. Tots es realitzaren a l'inici de la sessió, excepte el darrer que es confeccionà al final de la sessió.

4.2.1 Sessió aula d'acollida 1 : Qüestionari de rebuda

A la pregunta "Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?" ens trobàvem davant d'una forquilla de 3 als 23 mesos, amb una mitjana aritmètica d'11 mesos, sobre una població de 9 enquestats ($\delta_n=7,3$). Amb aquestes dades és explicable que 4 de 9 no sabien dir a quin barri estava el seu Institut, mentre 5 de 9 no sabien dir a quin barri vivien o confonien el barri amb el nom del seu carrer. I a la pregunta oberta que escrivissin noms dels barris d'Hospitalet només 2 no confonien noms de barris amb carrers o estacions de Metro.

4.2.2 Sessió aula d'acollida 2 : El patrimoni arquitectònic canònic de l'Hospitalet

Primer de tot vam aprofitar que ja ens coneixíem millor per demanar on havia nascut cadascú (2 de Colòmbia, 2 de l'Índia, 1 de Palestina, 1 d'Equador i 1 de República Dominicana). A la pregunta "Quin és el barri més antic de l'Hospitalet?" 4 de 6 s'equivocaren en la resposta, quan havia estat uns dels temes on s'havia insistit més a la primera sessió. Només un havia estat de manera conscient al carrer Xipreret, el pretès nucli monumental de l'Hospitalet. I a la pregunta "Algun dels cinc edificis⁶ et recorda a l'arquitectura del teu país natal?" només a un alumne li semblava que la masia de can Sumarro s'assemblava a una església de Colòmbia. Sembla clar que el primer dia no els havia motivat gaire.

4.2.3 Sessió aula d'acollida 3 : Algunes dades sobre migracions a Collblanc

La pregunta de recapitulació més important (ja que treballava la causalitat) que es feia deia: "Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta". Només 3 van respondre correctament "Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris", 2 van contestar "Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles" i 2 més van deixar en blanc la resposta. No ho sabien o no entenien una pregunta llarga de resposta llarga? Podria ser, que la barrera de l'idioma hagi estat determinant i no me'n donés compte mentre els llegia i els explicava el formulari.

4.2.4 Sessió aula d'acollida 4 : Reflexionar sobre la habitabilitat de les cases

Les respostes a la primera pregunta "Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?", formulada per enèsima vegada, eren descoratjadores. Només 1 de 5 encertava la resposta correcta (Collblanc). A les preguntes més directes sobre habitabilitat hi havia, però, consens: 4 de 5 no podrien viure en un pis sense WC i 5 de 5 no podrien viure en un pis sense dutxa (condició que no complia cap de les cases dels anys 20). A la pregunta "T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?", ja que havíem ensenyat com veïns d'un poble de Múrcia es reagrupaven en un tram de carrer de Collblanc, hi hagué varietat de respostes: només 1 deia que no, 2 deien que sí i 2 més no ho sabien.

4.2.5 Sessió aula d'acollida 5 : Recapitulació final

Calia insistir, doncs, en la pregunta "Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?", aquest cop 5 de 5 contestaren correctament. A la pregunta "A quin barri de l'Hospitalet existeixen molts habitatges-passadís?" 4 de 5 contestaren correctament. I a la pregunta "D'on eren les persones migrades que van arribar a l'Hospitalet als anys 1920-1930?" els 5 van contestar correctament "Del sud d'Espanya". Finalment, una pregunta metodològica em posava en crisi tot el treball: A la pregunta "Com és més fàcil entendre els habitatges, amb el plànol o la maqueta?" Només 2 digueren amb la maqueta, 1 amb la maqueta i els plànols, 1 amb els plànols i 1 que no ho sabia.

⁶ L'Harmonia, Can Sumarro, Talaia, Casa Espanya i Can Buxeres.

5. CONCLUSIONS I DISCUSSIÓ

La situació d'aprenentatge que presentem aspirava a trobar una manera de treballar els coneixements de segon ordre de la història (causalitat, continuïtat i canvi, anàlisi de fonts primàries...) en un del grans temes de la Humanitat, com és el fenomen migratori. Però no volíem centrar el treball en el seu estudi demogràfic, sinó en la materialitat de les cases, en l'anàlisi del lloc que habitaren els nouvinguts. De la casa al barri, i del barri a la història del país, ens semblava un camí possible, un camí més arrelat a la realitat actual d'uns barris receptors de la migració globalitzada del segle XXI, un camí que reconnectés el nouvingut amb el seu barri a través del passat.

Certament, la nostra situació d'aprenentatge ha caminat coixa des de bon principi, ja que, de les tretze sessions previstes per a 4rt d'ESO, només se n'han pogut assajar cinc a l'aula d'acollida del centre de pràctiques. Coses donades per sabudes a la situació, com els límits geogràfics dels barris i els seus noms, s'han convertit en una veritable descoberta per a l'alumnat. I, si l'explicació dels edificis monumentals de l'Hospitalet, que el centre m'havia demanat d'incloure a la primera sessió, havia deixat fred a l'alumnat, en canvi, interpel·lar-los sobre la casa on podien viure i donar valor a la *current architecture* els va motivar molt i, penso, que va ajudar a reforçar la seva identitat intercultural.

Si bé el tronc de la situació d'aprenentatge que presentem s'ha articulat des de l'Aprenentatge Basat en Projectes, aquest s'ha deixat contaminar per altres estratègies d'aprenentatge actiu, entre les quals cal destacar l'itinerari didàctic. Tampoc s'ha pogut realitzar aquest itinerari i es fa difícil valorar el seu impacte. Així mateix, vaig triar que el projecte que s'havia de materialitzar fos una maqueta, perquè pensava que el treball amb plànols en planta de les cases seria massa abstracte. Tanmateix, el que m'he trobat en el treball de l'aula d'acollida és que l'alumnat apreciava molt el fet d'aprendre a llegir els plànols i entendre com funcionava un pis i, en canvi, no van descobrir massa més coses al fer la maqueta. Com si la descoberta des del plànol, hagués estat suficient per activar la seva imaginació espacial.

En resum, moltes preguntes i poques respostes. Caldria provar de veritat la situació d'aprenentatge, acabar-la de polir, però tinc la confiança que el tema escollit i la manera d'abordar-lo té ple sentit de ser aplicat dins de les escoles de l'Hospitalet de Llobregat, i també en les del país, perquè, a una escala més o menys gran, Catalunya ha estat receptora de migracions i s'ha fet a si mateixa amb elles.

REFERÈNCIES

- Albors, E., & et al. (2024). *La Catalunya dels 8 milions*. Centre d'Estudis Demogràfics. Recuperat 28 febrer 2025, de https://ced.cat/wp-content/uploads/2020/07/AFpublicacio-3_ok-periodistes.pdf
- Aracil, R., Ferrer-Alós, L., Recaño, J., & Segura, A. (1996). La inmigración en la Cataluña rural (1860-1940): estructura demográfica y componentes espaciales. A K. Zárraga & M. González Portilla (Ed.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas* (p. 281-314). Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Augustowsky, G., Edelstein, O., & Tabakman, S. (2000). *Tras las huellas urbanas: Enseñar historia a partir de la ciudad*. Novedades Educativas.
- Balcells, A. (Ed.). (2004). *Història de Catalunya*. L'esfera dels llibres.
- Ballbé Martínez, M., & Pagès, J. (2016). Representaciones sociales y el aprendizaje del territorio: La enseñanza de la identidad local hoy. A C. R. García Ruiz, A. Arroyo Doreste, & B. Andreu Mediero (Ed.), *Deconstruir la alteridad desde la Didáctica de las Ciencias Sociales: educar para una ciudadanía global* (p. 478-485). Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, AUPDCS.
- Barbeito, C., & Caireta, M. (2018). *Discrepància benvinguda! Guia pedagògica per al diàleg controvertit a l'aula*. Escola de Cultura de Pau de la Universitat Autònoma de Barcelona, Ajuntament de Barcelona.
- Barron, B. J. S., Schwartz, D. L., Vye, N. J., Moore, A., Petrosino, A., Zech, L., & Bransford, J. D. (1998). Doing with understanding: Lessons from research on Problem- and Project-Based Learning. *Journal of the Learning Sciences*, 7(3-4), 271-311. <https://doi.org/10.1080/10508406.1998.9672056>
- Bloch, M. (2025). *L'étrange défaite (1940)*. BoD.
- Burke, P. (2007). *Historia y teoría social* (H. Pons, Trad.). Amorrortu.
- Burke, P. (2010). *¿Qué es la historia cultural?* (P. Hermida Lazcano, Trad.). Paidós.
- Calle, M. de la. (2016). Aprendizaje basado en proyectos (ABP): posibilidades y perspectivas en ciencias sociales. *Íber: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 82, 7-12.
- Camós, J. (1986). El mite de la Torrassa: L'Hospitalet 1931-1936. *Plecs d'Història Local*, 1, 6-13.
- Camós, J. (1997a). El segle XX: Població i territori. A J. Camós & C. Santacana (Ed.), *Història de l'Hospitalet: Una síntesi del passat com a eina de futur* (p. 139-155). Centre d'Estudis de l'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet.
- Camós, J. (1997b). El segle XX: Evolució política i social fins a 1939. A J. Camós & C. Santacana (Ed.), *Història de l'Hospitalet: Una síntesi del passat com a eina de futur* (p. 165-183). Centre d'Estudis de l'Hospitalet, Ajuntament de l'Hospitalet.
- Camós, J. (2009). L'Hospitalet i la immigració: Catalanistes i anarquistes als anys trenta. *Quaderns d'Estudi* (Centre d'Estudis de l'Hospitalet), 21, 69-84.
- Carreras, C. (1980). *Sants: Anàlisi del procés de producció de l'espai urbà de Barcelona*. Serpa.
- Carretero, M., & López Rodríguez, C. (2009). Estudios cognitivos sobre el conocimiento histórico: aportaciones para la enseñanza y alfabetización histórica. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 8, 79-93.
- Carrillo Mardones, O., & Montanares Vargas, E. (2019). Educación Ciudadana en contextos de interculturalidad, un desafío para el profesorado. A C. Muñoz Labraña & B. Torres Durán (Ed.), *Escuela y formación ciudadana: Temas, escenarios y propuestas para su desarrollo* (p. 97-117). Universidad de Concepción.

- Catalunya: l'ull del temps*. (2025). Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://visors.icgc.cat/ulldeltmps/>
- Centre d'Estudis de l'Hospitalet (2023). L'Hospitalet: Barraques i passadissos. La ciutat informal. *YouTube*. Recuperat 28 febrer 2025, de https://youtu.be/IVWBM-ju_s0
- Clarke, P. (1992). Teaching controversial issues : A four-step classroom strategy for clear thinking on controversial issues. *Green Teacher*, 31, 9-12.
- Coll, C., & Solé, I. (1989). Aprendizaje significativo y ayuda pedagógica. *Cuadernos de Pedagogía*, 168, 16-20.
- Darling-Hammond, L., Flook, L., Cook-Harvey, C., Barron, B. J. S., & Osher, D. (2020). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
- De Miguel González, R. (2013). Aprendizaje por descubrimiento, enseñanza activa y geoinformación : hacia una didáctica de la geografía innovadora. *Didáctica Geográfica*, 14, 17-36.
- De Miguel González, R. (2015). Del pensamiento espacial al conocimiento geográfico a través del aprendizaje activo con tecnologías de la información geográfica. *Giramundo*, 2(4), 7-13.
- Departament d'Educació (2022). Decret 175/2022, de 27 de setembre, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica. *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya*, 8762 (29 setembre 2022), 1-491.
- Deusdad Ayala, B. (2009). *Immigrants a les escoles*. Pagès.
- Domingo, M., & Sagarra, F. (1999). Les cases barates i el paper de l'habitatge popular a l'urbanisme contemporani. A *Barcelona : Les cases barates* (p. 10-85). Patronat Municipal de l'Habitatge, Ajuntament de Barcelona.
- Dorel-Ferré, G., Perarnau, J., & Muñoz, J. (Ed.). (2008). *Vivienda obrera y colonias industriales en la península Ibérica : Actas de las Jornadas (2002) y del Congreso (2005) celebrados en el Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya*. Museu de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya.
- Duarte Piña, O. (2022). La enseñanza de la historia en educación secundaria : el cambio educativo a través de proyectos didácticos innovadores. *Panta Rei : Revista Digital de Historia y Didáctica de la Historia*, 16, 137-161. <https://doi.org/10.6018/pantarei.510591>
- Egea Vivancos, A., & Arias Ferrer, L. (2021). La construcción de una disciplina : evolución de la didáctica de las ciencias sociales en España en comparación con el contexto internacional. *Foro de Educación*, 19(2), 245-267. <https://doi.org/10.14516/fde.787>
- Estepa, J., Martín-Cáceres, M. J., & Cuenca López, J. M. (2023). De los patrimonios controversiales a la formación de la ciudadanía. A I. Bellatti, C. Fuentes Moreno, P. Miralles Martínez, & L. Fánchez Gómez (Ed.), *Las ciencias sociales y su didáctica : pensamiento histórico y educación democrática : Homenaje a Joaquín Prats Cuevas* (p. 351-360). Octaedro.
- Fernández de Retana, J. (1992). Els passadissos de Collblanc-La Torrassa 1900-29 : L'essència d'un barri dormitori. *Revista Catalana de Geografia*, 2ª època (17), 50-60.
- Fontana, J. (2003). ¿Qué historia enseñar? *Clío & Asociados : La Historia Enseñada*, 7, 15-26.
- Freire, P. (2010). *Cartas a quien pretende enseñar* (S. Mastrangelo, Trad.; 2ª ed.). Siglo XXI.
- Garnica, J. (1999). Ramon Puig Gairalt (1886-T.1912-1937). A A. Pizza & J. M. Rovira (Ed.), *Anys 30 : La tradició renovada* (p. 159-177). Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
- Gómez Carrasco, C. J., Ortuño Molina, J., & Miralles Martínez, P. (2018). *Enseñar ciencias sociales con métodos activos de aprendizaje : Reflexiones y propuestas a través de la indagación*. Octaedro.

- Gómez Carrasco, C. J., Ortuño Molina, J., & Molina Puche, S. (2014). Aprender a pensar històricament: Retos para la historia en el siglo XXI. *Tempo e Argumento*, 6(11), 5-27. <https://doi.org/10.5965/2175180306112014005>
- González Reyes, L. (Ed.). (2018). *Educar para la transformación ecosocial: Orientaciones para la incorporación de la dimensión ecosocial al currículo*. FUHEM.
- Hernández Cardona, F. X. (2002). *Didáctica de las ciencias sociales, geografía e historia*. Graó.
- Hernández Cardona, F. X., Tatjer, M., & Vidal, M. (1991a). Habitatge obrer durant el primer terç de segle: Tipologia de passadís. A *Passat i present de Barcelona (III): Materials per l'estudi del medi urbà* (p. 223-228). ICE, Universitat de Barcelona.
- Hernández Cardona, F. X., Tatjer, M., & Vidal, M. (1991b). *Passat i present de Barcelona (III): Materials per l'estudi del medi urbà*. ICE, Universitat de Barcelona.
- Iglésias, N. (2010). Llengua i immigració en la Catalunya contemporània: Imaginaris de l'altre i actituds lingüístiques dels parlants arran de la immigració murciana. *Els Marges*, 92, 18-53.
- Jiménez Riesco, M. (2007). La vivienda barata en España (1883-1936): un estado de la cuestión. *Memoria y civilización: Anuario de Historia*, 10, 137-181.
- La població a l'Hospitalet: 2023*. (2024). Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://www.l-h.cat/gdocs/d7101254.pdf>
- Lee, P. J. (2004). Understanding history. A P. Seixas (Ed.), *Theorizing Historical Consciousness* (p. 129-164). University of Toronto Press. <https://doi.org/10.3138/9781442682610-005>
- Lee, P. J. (2005). Putting principles into practice: Understanding history. A S. Donovan & J. D. Bransford (Ed.), *How students learn: History in the classroom* (p. 31-77). National Academies Press. <https://doi.org/10.17226/11100>
- L'Hospitalet de Llobregat*. (2025). Mapes del Patrimoni Cultural. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://patrimonicultural.diba.cat/municipi/lhospitalet-de-llobregat>
- Lleida Alberch, M. (2010). El patrimonio arquitectónico, una fuente para la enseñanza de la historia y las ciencias sociales. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 9, 41-50.
- Llorens, M. (1960). *Metodología para la enseñanza de la historia*. Teide.
- Llorens, M. (1964). *Metodología para la enseñanza de la historia* (2ª ed.). Vicens Vives.
- Llorens, M. (2010). Jaume Vicens Vives, professor i mestre: Records. A L. Harana (Ed.), *Jaume Vicens Vives, mestre d'historiadors* (p. 93-103). Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona.
- López Facal, R. (2011). Conflictos sociales candentes en el aula. A J. Pagès & A. Santisteban (Ed.), *Les qüestions socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials* (p. 65-76). Universitat Autònoma de Barcelona.
- López, M. J., & Pagès, J. (2016). La enseñanza de las ciencias sociales y de la historia ante la identidad y la globalización. *Reseñas de Enseñanza de la Historia*, 14, 11-28.
- Lynch, K. (1998). *La imagen de la ciudad* (E. L. Revol, Trad.). Gustavo Gili.
- Macià, X. (2013). La casa de cós: un habitatge per als treballadors. *L'Avenç*, 388, 26-35.
- Maluquer de Motes, J. (1998). *Història econòmica de Catalunya: segles XIX i XX*. Universitat Oberta de Catalunya, Proa.
- Martín-Nieva, H., & Mària, M. (2004). *Guia d'Arquitectura de l'Hospitalet: L'obra dels germans Puig Gairalt*. Enginyeria i Arquitectura La Salle.
- Martínez Martín, J. (2015). Arquitectura, educación y derecho. *Revista de Derecho UNED*, 16, 1035-1064.

- Martínez-Rodríguez, R., Sánchez-Agustí, M., & Muñoz-Labraña, C. (2022). Enseñar un pasado controvertido desde un presente polarizado: la memoria histórica en España desde la perspectiva docente. *Revista de Estudios Sociales*, 81, 93-112. <https://doi.org/10.7440/res81.2022.06>
- Martínez Shaw, C., Paniagua, J., García Cárcel, R., Escudero, A., Sánchez Suárez, A., & Fernández Díaz, R. (2023). Introducción: Ximo Prats o la pasión por la enseñanza de la historia. A I. Bellatti, C. Fuentes Moreno, P. Miralles Martínez, & L. Fánchez Gómez (Ed.), *Las ciencias sociales y su didáctica: pensamiento histórico y educación democrática: Homenaje a Joaquín Prats Cuevas* (p. 27-49). Octaedro.
- Martínez Zapata, I., & Pagès, J. (2016). Las canciones: un recurso para la comprensión de problemas relevantes desde las identidades y las alteridades. A C. R. García Ruiz, A. Arroyo Doreste, & B. Andreu Mediero (Ed.), *Deconstruir la alteridad desde la Didáctica de las Ciencias Sociales: educar para una ciudadanía global* (p. 375-382). Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, AUPDCS.
- Martínez Zapata, I., & Pagès, J. (2017a). Aprender historia y ciencias sociales utilizando las canciones: Resultados de una investigación. *Clío & Asociados: La Historia Enseñada*, 24, 83-89.
- Martínez Zapata, I., & Pagès, J. (2017b). Percepciones del profesorado y del alumnado sobre el uso de canciones en la enseñanza de las ciencias sociales. A R. Martínez Medina, R. García-Morís, & C. R. García Ruiz (Ed.), *Investigación en didáctica de las ciencias sociales: Retos preguntas y líneas de investigación* (p. 470-477). Universidad de Córdoba, AUPDCS.
- Masip Trullols, P. (2019). Ramon Puig Gairalt (1886-1937), arquitecte i fotògraf: El fons fotogràfic Ramon Puig Gairalt de l'Arxiu Nacional de Catalunya. *Butlletí de l'Arxiu Nacional de Catalunya*, 53, 14-20.
- Moreno Lache, N. (2019). *Espacialidad urbana y educación geográfica*. Universidad Pedagógica Nacional.
- Murphy, J. (2011). *Más de 100 ideas para enseñar historia: Primaria y secundaria* (A. Santos Mosquera & R. López Facal, Trad.). Graó.
- Nadal, J., & Maluquer de Motes, J. (1985). *Catalunya, la fàbrica d'Espanya: un segle d'industrialització catalana: 1833-1936*. Ajuntament de Barcelona.
- Ortega, D., & Pagès, J. (2022). Enseñar temas controvertidos en Ciencias Sociales: actitudes y prácticas del profesorado de Educación Secundaria. A J. C. Bel, J. C. Colomer, & N. de Alba (Ed.), *Repensar el currículum de Ciencias Sociales: prácticas educativas para una ciudadanía crítica: vol. 2* (p. 79-86). Tirant Humanidades.
- Oyón, J. L. (2008). *La quiebra de la ciudad popular: Espacio urbano, inmigración y anarquismo en la Barcelona de entreguerras, 1914-1936*. Ediciones del Serbal.
- Oyón, J. L. (2015). Mundo obrero, inmigración y radicalismo cenetista en la Barcelona de los años treinta. A J. Calatrava, C. Díez Medina, S. Guerrero, & R. Sánchez Lampreave (Ed.), *Otra historia: Estudios sobre arquitectura y urbanismo en honor de Carlos Sambricio* (p. 514-525). Lampreave.
- Oyón, J. L., & García Soler, C. (1998). Las segundas periferias, 1918-1936: una geografía preliminar. A J. L. Oyón (Ed.), *Vida obrera en la Barcelona de entreguerras* (p. 47-83). Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.
- Oyón, J. L., Maldonado, J., & Griful, E. (2001). *Barcelona 1930: un atlas social*. Edicions UPC.
- Pagès, J., & Santisteban, A. (2011). Les qüestions socialment rellevants a l'ensenyament de les ciències socials a Catalunya: passat, present i futur. A J. Pagès & A. Santisteban (Ed.), *Les qüestions*

- socialment vives i l'ensenyament de les ciències socials* (p. 77-91). Universitat Autònoma de Barcelona.
- Paniagua, J. (1995). Crisis social: Crisis de la historia. *Íber: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 3, 87-94.
- Pérez de Albéniz Iturriaga, A., Fonseca Pedrero, E., & Lucas Molina, B. (Ed.). (2021). *Iniciación al Aprendizaje Basado en Proyectos: Claves para su implementación*. Universidad de La Rioja.
- Pizza, A., & Rovira, J. M. (Ed.). (1999). *Anys 30: La tradició renovada*. Col·legi d'Arquitectes de Catalunya.
- Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic de l'Hospitalet de Llobregat (PEPPA)*. (2011). Ajuntament de l'Hospitalet de Llobregat. Recuperat 27 febrer 2025, de <https://www.l-h.cat/gdocs/d6561385.pdf>
- Poblet, M. (Ed.). (2001). *L'Hospitalet i la seva història*. Museu d'Història de L'Hospitalet, Ajuntament de L'Hospitalet.
- Prats, J. (1996). El estudio de la historia local como opción didáctica ¿destruir o explicar la historia? *Íber: Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 8, 93-105.
- Prats, J. (2001). El estudio de caso como método para el aprendizaje de los contenidos históricos. A *Enseñar Historia: Notas para una didáctica renovadora* (p. 53-58). Junta de Extremadura.
- Prats, J. (2010). En defensa de la Historia como materia educativa. *Tejuelo*, 9, 8-18.
- Prats, J., & Hernández, A. (1999). Educación por la valoración y conservación del patrimonio. A *Por una ciudad comprometida con la educación* (p. 1-14). Ajuntament de Barcelona.
- Prats, J., & Paniagua, J. (1977). Didáctica de la Historia en primero de BUP, la experiencia del «Grup Germania-75». *Cuadernos de Pedagogía*, 34, 16-19.
- Prats, J., & Santacana, J. (2011a). Enseñar a pensar históricamente: la clase como simulación de la investigación histórica. A J. Prats (Ed.), *Didáctica de la Geografía y de la Historia* (p. 67-87). Ministerio de Educación, Graó.
- Prats, J., & Santacana, J. (2011b). Métodos para la enseñanza de la historia. A J. Prats (Ed.), *Didáctica de la Geografía y de la Historia* (p. 51-66). Ministerio de Educación, Graó.
- Qui som*. (2025). Centre d'Estudis de L'Hospitalet. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://www.celh.cat/qui-som>
- Recaño, J. (1995). Les primeres fases de la transició demogràfica al Baix Llobregat i l'Hospitalet (1787-1936). A Á. Calvo (Ed.), *El pas de la societat agrària a industrial al Baix Llobregat: agricultura intensiva i industrialització* (p. 40-101). Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Recaño, J. (1996). Las migraciones interiores en el área mediterránea: 1860-1960. *Papers de demografia*, 120, 1-30. <https://ddd.uab.cat/record/190854>
- Reinhard, M. (1957). *L'enseignement de l'histoire et ses problèmes*. Presses Universitaires de France.
- Rovira, J. M. (1983). *La arquitectura noucentista*. Institut de Ciències de l'Educació, Universitat Politècnica de Barcelona.
- Ruiz García, J., & López Villanueva, C. (2017a). Emigració murciana a Collblanc-la Torrassa l'any 1924: la gènesi d'un barri: Llars i xarxes migratòries de Mazarrón a la Torrassa: Els pioners: estudi d'un cas. *Quaderns d'Estudi* (Centre d'Estudis de l'Hospitalet), 31, 45-74.
- Ruiz García, J., & López Villanueva, C. (2017b). *Redes migratorias mazarroneras en Collblanc-La Torrassa 1924*. Alumbra Alumbre Mazarrón.
- Sagarra, J. M. de. (1997). *Vida privada* (5a ed.). Proa, Columna. (Obra original publicada 1932)

- Sala i Martí, P., & Grau i Oliveras, J. (Ed.). (2017). *Catàleg de paisatge : La Regió Metropolitana de Barcelona*. Generalitat de Catalunya, Diputació de Barcelona, Observatori del Paisatge.
- Sallés Tenas, N. (2010). *L'aprenentatge de la història a través del mètode de descobriment i el seu impacte en l'ensenyament secundari* [Tesi doctoral, Universitat de Barcelona]. <http://www.tdx.cat/TDX-0204111-111730>
- Sallés Tenas, N. (2011). La enseñanza de la historia a través del aprendizaje por descubrimiento : Evolución del proyecto treinta años después. *Enseñanza de las Ciencias Sociales*, 10, 3-10.
- Sallés Tenas, N. (2013). *Classes d'història que passen a la història : Anàlisi d'un projecte per a l'aprenentatge de la història a partir del mètode per descobriment i allò que n'ha quedat trenta anys després*. Pagès.
- Sallés Tenas, N., & Santacana, J. (2016). Los grupos de innovación educativa en la Enseñanza de la Historia en España : Análisis póstumo de los resultados de la aplicación del método por descubrimiento y estado de la cuestión de los aprendizajes por descubrimiento. *Educatio Siglo XXI*, 34(2), 145-166. <https://doi.org/10.6018/j/263851>
- Sancho, S., & Ros, C. (1996). Movimientos migratorios en Catalunya a nivel municipal en 1923-1936 y 1975-91. En K. Zárraga & M. González Portilla (Ed.), *Los movimientos migratorios en la construcción de las sociedades modernas* (p. 259-279). Euskal Herriko Unibertsitatea.
- Santacana, J. (2005). Reflexiones en torno al laboratorio escolar en ciencias sociales. *Íber : Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 43, 7-14.
- Santacana, J. (2023). Algunas observaciones sobre la evolución de la didáctica de la Historia en España. A I. Bellatti, C. Fuentes Moreno, P. Miralles Martínez, & L. Fánchez Gómez (Ed.), *Las ciencias sociales y su didáctica : pensamiento histórico y educación democrática : Homenaje a Joaquín Prats Cuevas* (p. 125-136). Octaedro.
- Santacana, J., & Martínez-Gil, T. (2013). Patrimonio, identidad y educación : una reflexión teórica desde la historia. *Educatio Siglo XXI*, 31(1), 47-60. <https://revistas.um.es/educatio/article/view/175331>
- Santacana, J., Martínez-Gil, T., Martín-Piñol, C., & Llonch-Molina, N. (2023). Apuntes para una educación patrimonial. A I. Bellatti, C. Fuentes Moreno, P. Miralles Martínez, & L. Fánchez Gómez (Ed.), *Las ciencias sociales y su didáctica : pensamiento histórico y educación democrática : Homenaje a Joaquín Prats Cuevas* (p. 343-349). Octaedro.
- Santisteban, A. (2019). La enseñanza de las Ciencias Sociales a partir de problemas sociales o temas controvertidos : estado de la cuestión y resultados de una investigación. *El Futuro del Pasado*, 10, 57-79. <https://doi.org/10.14516/fdp.2019.010.001.002>
- Seixas, P. (2014). *Historical thinking concepts*. The historical thinking project : Promoting critical historical literacy for the 21st century. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://historicalthinking.ca/historical-thinking-concepts>
- Seixas, P., & Morton, T. (2013). *The big six historical thinking concepts*. Nelson Education.
- Smith, J. (2015). Civic engagement tools for urban conservation. A F. Bandarin & R. van Oers (Ed.), *Reconnecting the City : The Historic Urban Landscape Approach and the Future of Urban Heritage* (p. 221-239). Wiley Blackwell.
- Solà-Morales, I. de. (1980). [L'Exposició Internacional de Barcelona del 1929. Arquitectura i arts decoratives] L'arquitectura de l'Exposició : Palaus i pavellons. *Grans Temes L'Avenç*, 3, 3-17.
- Souto, X. (2011). Los recursos y las estrategias didácticas para la enseñanza de la Geografía. A J. Prats (Ed.), *Didáctica de la Geografía y de la Historia* (p. 159-171). Graó.
- Suàrez, A., & Vidal, M. (1993). *Els arquitectes Antoni i Ramon Puig Gairalt : Noucentisme i modernitat*. Curial, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

- Tatjer, M. (2002). Ensenyar la ciutat o aprendre de la ciutat : l'exemple de Barcelona. *Temps d'Educació*, 26, 67-85.
- Tatjer, M. (2003). La vivienda popular en el Ensanche de Barcelona. *Scripta Nova : revista electrònica de geografia y ciencias sociales*, VII(146). [http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146\(021\).htm](http://www.ub.es/geocrit/sn/sn-146(021).htm)
- Tatjer, M. (2005). La vivienda obrera en España de los siglos XIX y XX : de la promoción privada a la promoción pública (1853-1975). *Scripta Nova : revista electrònica de geografia y ciencias sociales*, IX(194 (23)), 1-18. <http://www.ub.edu/geocrit/sn/sn-194-23.htm>
- Torre, J. L. de la. (2020, setembre 27). *Conversamos con Joaquim Prats, el primer catedrático de Didáctica de la Historia (UB)*. EducaHistoria. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://youtu.be/JU0U3pYdjw>
- Tort, J., & Paül, V. (2009). El paisatge del Pla de Barcelona. A J. Maluquer i Ferrer & E. Viñuales i Granel (Ed.), *Masies de Barcelona* (p. 14-59). Ajuntament de Barcelona, Angle.
- Tribó, G. (2015). *Descoberta de l'entorn : didàctica de la història : Jornades d'Història de l'Hospitalet : 16-17 d'octubre de 2015*. YouTube. Recuperat 28 febrer 2025, de <https://youtu.be/ID7BQan51Tw>
- Trujillo Sáez, F. (2015). *Aprendizaje basado en proyectos : Infantil, Primaria y Secundaria*. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte.
- Trujillo Sáez, F. (2017). Aprendizaje basado en proyectos : Líneas de avance para una innovación centenaria. *Textos de Didáctica de la Lengua y de la Literatura*, 78, 42-48.
- Urteaga, L., & Capel, H. (1982). La geografía y la didáctica del medio urbano. *Revista de Geografía*, 16-17(1), 113-125.
- Valls, R. (2023). La historia social en la enseñanza secundaria española. A I. Bellatti, C. Fuentes Moreno, P. Miralles Martínez, & L. Fánchez Gómez (Ed.), *Las ciencias sociales y su didáctica : pensamiento histórico y educación democrática : Homenaje a Joaquín Prats Cuevas* (p. 137-148). Octaedro.
- Vidal, M. (2014). Ramon Puig Gairalt, l'arquitecte municipal de l'Hospitalet de Llobregat (1912-1937), dins el marc de la Catalunya nacionalista. *Quaderns d'estudi (Centre d'Estudis de l'Hospitalet)*, 27, 109-134.
- Wineburg, S. (2001a). The psychology of teaching and learning history (1996). *A Historical thinking and other unnatural acts : Charting the future of teaching the past* (p. 28-60). Temple University Press.
- Wineburg, S. (2001b). Historical thinking and other unnatural acts (1999). *A Historical thinking and other unnatural acts : Charting the future of teaching the past* (p. 3-27). Temple University Press.
- Zárate, A. (1996). El itinerario urbano como estrategia de aprendizaje de la geografía. *Didáctica Geográfica*, 1, 21-34.

ANNEXOS

ANNEX 1 : Qüestionaris utilitzats a l'aula d'acollida amb respostes

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Arri

Quina edat tens?

15 (Quinze)

Quin curs estudies?

4t

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

3 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Botey?

No

Saps el nom del barri on vius?

C/modern 48-1-1, Gran via

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

No ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom? *Araceli*

Quina edat tens? *16*

Quin curs estudies? *4t A*

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet? *1 any i 3 mesos*

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley? *No*

Saps el nom del barri on vius? *Santa Eulàlia*

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

Torre de l'Espanya

Santa Eulàlia

Provençana

GOBNA

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Samuel

Quina edat tens?

15 anys

Quin curs estudies?

4t Eso

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

5 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Botey?

Carrer de Fornos

Saps el nom del barri on vius?

No

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "Sí" al costat del seu nom.

▷ Santa Eulàlia

▷ Apostolador

▷ Pavençana

▷ Amador Ferrer

▷ Gran Via - Química

▷ Just Oliveras

▷ Rocca Blanca

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Pau

Quina edat tens?

16

Quin curs estudies?

4^r

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

2 anys

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley?

Santa Eulàlia

Saps el nom del barri on vius?

Santa Eulàlia

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- ☒ a) Tres barris
- b) Sis barris
- c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneguis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

Santa Eulàlia

Tinyosa

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Y. A.

Quina edat tens?

15

Quin curs estudies?

4t

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

1 any amb 11 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley?

no

Saps el nom del barri on vius?

Santa Eulàlia

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- ☒ b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

Torre de Sant Joan = SI

Bellvitge = SI

Santa Eulàlia = SI

Coronel =

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Ismael

Quina edat tens?

12 anys

Quin curs estudies?

1r D

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

1 any i mitjà

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Botey?

Santa Eulàlia

Saps el nom del barri on vius?

Amadeu Torner

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

Amadeu Torner SI
Cantries gornal SI
Bellvitge no (creo)
Santa Eulàlia SI
Canyanà SI

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

mateu

Quina edat tens?

15

Quin curs estudies?

4-ESO

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

5 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley?

~~NO~~ Santa eulàlia

Saps el nom del barri on vius?

NO

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneguis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

santa eulàlia
gran via
provençana
torrada
Riera blanca

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Ismael

Quina edat tens?

13 any's

Quin curs estudies?

2n ESO

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

9 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley?

Santa eulalia

Saps el nom del barri on vius?

No

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneixis. Hi has estat? Si és així, escriu "SI" al costat del seu nom.

no ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Primera enquesta

Quin és el teu nom?

Adrià

Quina edat tens?

12

Quin curs estudies?

1er D eso

Quan de temps fa que vius a l'Hospitalet?

1 any 8 mesos

Saps el nom del barri on es troba l'Institut Jaume Boley?

Santa Eulàlia

Saps el nom del barri on vius?

Quants barris té l'Hospitalet de Llobregat? Encercla la resposta correcta:

- a) Tres barris
- b) Sis barris
- ☒ c) Més de sis barris
- d) No ho sé

Escriu els noms dels barris que coneguis. Hi has estat? Si és així, escriu "Sí" al costat del seu nom.

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

Alba

A quin país vas néixer?

Colòmbia

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- ☒ b) El Centre
- c) Bellvitge
- d) La Florida
- e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- L'Harmonia
- Can Sumarro
- Talaia
- Casa Espanya
- ☒ - Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret? *no se*

* * * * *

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- a) L'Harmonia
- b) Can Sumarro
- c) Talaia
- ☒ d) Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

no

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

•••

A quin país vas néixer?

Republica Romaniana

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- b) El Centre
- ☒ c) Bellvitge
- d) La Florida
- e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- + L'Harmonia
- + Can Sumarro
- + Talaia
- + Casa Espanya
- + Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret?

Si * * * * *

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- ☒ a) L'Harmonia
- b) Can Sumarro
- c) Talaia
- d) Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

no

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

[Handwritten signature]

A quin país vas néixer?

[Handwritten: Ecuador]

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- ☒ b) El Centre
- c) Bellvitge
- d) La Florida
- e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- ☒ L'Harmonia
- ☒ Can Sumarro
- ☒ Talaia
- ☒ Casa Espanya *[scribble]*
- ☒ Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret?

[Handwritten: Si]

* * * * *

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- ☒ L'Harmonia
- ☒ Can Sumarro
- ☒ Talaia
- ☒ Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

[Handwritten: Ningú]

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

~~~~~

A quin país vas néixer?

Colombia

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- ☒ a) El Gornal
- b) El Centre
- c) Bellvitge
- d) La Florida
- e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- L'Harmonia
- Can Sumarro
- Talaia
- Casa Espanya
- Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret?

No ho sé.

*****

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- a) L'Harmonia
- ☒ b) Can Sumarro
- c) Talaia
- ☒ d) Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

un poc can sumarro, se me parece a una iglesia del quindio - fe cafetero.

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

.....

A quin país vas néixer?

L'India

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- b) El Centre
- Bellvitge
- d) La Florida
- ☒ No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- L'Harmonia
- Can Sumarro
- Talaia
- Casa Espanya
- Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret?

.....no.....

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- a) L'Harmonia
- ☒ b) Can Sumarro
- c) Talaia
- ☒ d) Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

no

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

[Handwritten signature]

A quin país vas néixer?

Palestina / Espanya^T

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- b) El Centre
- ☒ c) Bellvitge
- d) La Florida
- ☒ e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- L'Harmonia
- Can Sumarro
- Talaia
- Casa Espanya
- Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret?

No se[~] / No se^T / ~~No~~ * * * * *

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- a) L'Harmonia
- b) Can Sumarro
- c) Talaia
- d) Casa Espanya
- ☒ e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

No. cap !! terra: ~~de~~ de res

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Segona enquesta

Quin és el teu nom?

[Handwritten signature]

A quin país vas néixer?

India

Quin és el barri més antic de l'Hospitalet? Encercla la resposta correcta:

- a) El Gornal
- ☒ b) El Centre
- c) Bellvitge
- d) La Florida
- e) No ho sé

Coneixeu algun d'aquests edificis de l'Hospitalet?

- L'Harmonia
- Can Sumarro
- Talaia
- Casa Espanya
- Can Buxeres

Heu estat al carrer Xipreret? *No ho sé*

* * * * *

Preguntes per respondre després de l'explicació.

Quin d'aquests edificis t'agradaria visitar? Tria només UN.

- a) L'Harmonia
- b) Can Sumarro
- c) Talaia
- ☒ d) Casa Espanya
- e) Can Buxeres

Algun dels cinc edificis et recorda a l'arquitectura del teu país natal? Quin?

No

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

11-12-13-14-15-16-17-18-19-20-21-22-23-24-25-26-27-28-29-30-31-32-33-34-35-36-37-38-39-40-41-42-43-44-45-46-47-48-49-50-51-52-53-54-55-56-57-58-59-60-61-62-63-64-65-66-67-68-69-70-71-72-73-74-75-76-77-78-79-80-81-82-83-84-85-86-87-88-89-90-91-92-93-94-95-96-97-98-99-100

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

- ☒ a) Si
- ☐ b) No
- ☐ c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

- ☒ a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles
- ☐ b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris
- ☐ c) No ho sé
- ☐ d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

- ☐ a) Cadira
- ☒ b) Sofà
- ☐ c) Taula
- ☐ d) Llit
- ☒ e) Armari
- ☐ f) Pantalla de televisor
- ☐ g) Nevera
- ☐ h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

- ☒ a) 10%
- ☐ b) 20%
- ☐ c) 30%
- ☐ d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

Ben

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

- ☒ a) Si
- b) No
- c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

- ☒ a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles
- b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris
- c) No ho sé
- d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

- a) Cadira
- ☒ b) Sofà
- c) Taula
- d) Llit
- e) Armari
- ☒ f) Pantalla de televisor
- g) Nevera
- h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

- a) 10%
- b) 20%
- c) 30%
- ☒ d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

☒ a) Sí

b) No

c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles

☒ b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris

c) No ho sé

d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

a) Cadira

b) Sofà

c) Taula

☒ d) Llit

e) Armari

f) Pantalla de televisor

☒ g) Nevera

h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

a) 10%

b) 20%

☒ c) 30%

d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

Isabel

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

☒ a) Sí

b) No

c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles

☒ b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris

c) No ho sé

d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

a) Cadira

b) Sofà

c) Taula

☒ d) Llit

e) Armari

☒ f) Pantalla de televisor

g) Nevera

h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

a) 10%

b) 20%

☒ c) 30%

d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

- ☒ a) Si
- b) No
- c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

- a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles
- ☒ b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris
- c) No ho sé
- d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

- a) Cadira
- ☒ b) Sofà
- c) Taula
- ☒ d) Llit
- e) Armari
- ☒ f) Pantalla de televisor
- g) Nevera
- h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

- a) 10%
- b) 20%
- ☒ c) 30%
- d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Boley

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

David Garcia

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

- a) Si
- b) No
- ☒ c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

- a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles
- b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris
- c) No ho sé
- d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

- a) Cadira
- b) Sofà
- c) Taula
- ☒ d) Llit
- e) Armari
- f) Pantalla de televisor
- g) Nevera
- h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

- a) 10%
- b) 20%
- ☒ c) 30%
- d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Tercera enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Has estat alguna vegada al barri de Collblanc?

☒ a) Sí ✕

b) No

c) No ho sé

3. Fa un segle, als anys 1920-1930, Collblanc va créixer moltíssim. Per què? Imagina la resposta:

- a) Els habitants de Collblanc van tenir molts fills/filles
- b) Van arribar a Collblanc moltes persones d'altres territoris
- c) No ho sé
- d) Altres idees:

4. Quin és el teu moble preferit?

a) Cadira

b) Sofà

c) Taula

☒ d) Llit

e) Armari

☒ f) Pantalla de televisor

g) Nevera

h) Altres:

5. Actualment, quin percentatge d'habitants de l'Hospitalet van néixer fora d'Espanya?

a) 10%

b) 20%

c) 30%

☒ d) 40%

Aula d'acollida | Institut Jaume Bofill

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Quarta enquesta

1. Quin és el teu nom?

1. 1. 1. 1. 1.

2. Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?

☒ a) El Centre

b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

3. T'agradaria viure a un gratacels?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

4. T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?

a) Sí

b) No

☒ c) No ho sé

5. Podries viure a un habitatge sense WC?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

6. Podries viure a un habitatge sense dutxa ni banyera?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Quarta enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?

- a) El Centre
- b) Collblanc
- ☒ c) Bellvitge
- d) No ho sé

3. T'agradaria viure a un gratacels?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

4. T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?

- a) Sí
- b) No
- ☒ c) No ho sé

5. Podries viure a un habitatge sense WC?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

6. Podries viure a un habitatge sense dutxa ni banyera?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Quarta enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?

☒ a) El Centre

b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

3. T'agradaria viure a un gratacels?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

4. T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?

☒ a) Sí

b) No

c) No ho sé

5. Podries viure a un habitatge sense WC?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

6. Podries viure a un habitatge sense dutxa ni banyera?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Bofey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Quarta enquesta

1. Quin és el teu nom?

Àlex

2. Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?

a) El Centre

☒ b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

3. T'agradaria viure a un gratacel?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

4. T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

5. Podries viure a un habitatge sense WC?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

6. Podries viure a un habitatge sense dutxa ni banyera?

a) Sí

☒ b) No

c) No ho sé

Aula d'acollida | Institut Jaume Botey

Sessions sobre l'Hospitalet de Llobregat | Març 2025 | Quarta enquesta

1. Quin és el teu nom?

2. Quin barri de l'Hospitalet va créixer moltíssim als anys 1920-1930?

- a) El Centre
- b) Collblanc
- c) Bellvitge
- d) No ho sé

3. T'agradaria viure a un gratacels?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

4. T'agradaria viure a un carrer on hi visquessin només persones del teu país d'origen?

- ☒ a) Sí
- b) No
- c) No ho sé

5. Podries viure a un habitatge sense WC?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

6. Podries viure a un habitatge sense dutxa ni banyera?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

1. Quin és el teu nom?

2. Quin **barri** de l'Hospitalet va **créixer** moltíssim als anys **1920-1930**?

a) El Centre

☒ b) Collblanc

☐ c) Bellvitge

d) No ho sé

3. Quin barri de l'Hospitalet existeixen molts **habitatges-passadis**?

a) El Centre

☒ b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

4. D'on eren les **persones migrades** que van arribar a l'**Hospitalet** als anys **1920-1930**?

a) De Llatinoamèrica

☒ b) Del sud d'Espanya

c) De la Xina

d) No ho sé

5. T'ha **agradat** estudiar els habitatges amb una **maqueta**?

☒ a) Sí

b) No

c) No ho sé

6. Com és més **fàcil entendre** els habitatges, amb el **plànol** o amb la **maqueta**?

☒ a) Plànol

☐ b) Maqueta

c) No ho sé

1. Quin és el teu nom? ,

.....

2. Quin **barri** de l'Hospitalet va **créixer** moltíssim als anys **1920-1930**?

a) El Centre

☒ b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

3. Quin barri de l'Hospitalet existeixen molts **habitatges-passadís**?

a) El Centre

☒ b) Collblanc

c) Bellvitge

d) No ho sé

4. D'on eren les **persones migrades** que van arribar a l'Hospitalet als anys **1920-1930**?

a) De Llatinoamèrica

☒ b) Del sud d'Espanya

c) De la Xina

d) No ho sé

5. T'ha **agradat** estudiar els habitatges amb una **maqueta**?

☒ a) Sí

b) No

c) No ho sé

6. Com és més **fàcil entendre** els habitatges, amb el **plànol** o amb la **maqueta**?

a) Plànol

☒ b) Maqueta

c) No ho sé

1. Quin és el teu nom?

Yolanda

2. Quin **barri** de l'Hospitalet va **créixer** moltíssim als anys **1920-1930**?

- a) El Centre
- b) Collblanc
- c) Bellvitge
- d) No ho sé

3. Quin barri de l'Hospitalet existeixen molts **habitatges-passadís**?

- a) El Centre
- b) Collblanc
- c) Bellvitge
- d) No ho sé

4. D'on eren les **persones migrades** que van arribar a l'**Hospitalet** als anys **1920-1930**?

- a) De Llatinoamèrica
- b) Del sud d'Espanya
- c) De la Xina
- d) No ho sé

5. T'ha **agradat** estudiar els habitatges amb una **maqueta**?

- a) Sí
- b) No
- c) No ho sé

6. Com és més **fàcil entendre** els habitatges, amb el **plànol** o amb la **maqueta**?

- a) Plànol
- b) Maqueta
- c) No ho sé

1. Quin és el teu nom?

2. Quin **barri** de l'Hospitalet va **créixer** moltíssim als anys **1920-1930**?

- a) El Centre
- ☒ b) Collblanc
- c) Bellvitge
- d) No ho sé

3. Quin barri de l'Hospitalet existeixen molts **habitatges-passadis**?

- a) El Centre
- ☒ b) Collblanc
- c) Bellvitge
- d) No ho sé

4. D'on eren les **persones migrades** que van arribar a l'**Hospitalet** als anys **1920-1930**?

- a) De Llatinoamèrica
- ☒ b) Del sud d'Espanya
- c) De la Xina
- d) No ho sé

5. T'ha **agradat** estudiar els habitatges amb una **maqueta**?

- a) Sí
- ☒ b) No
- c) No ho sé

6. Com és més **fàcil entendre** els habitatges, amb el **plànol** o amb la **maqueta**?

- a) Plànol
- b) Maqueta
- ☒ c) No ho sé